

Skorpionen

Hans Carling, mars 2014

Skorpionen	3
Ormbäraren	4
Döden Fadder, referat	5
Hades	9
Altaret	12
Vargen	12
Ormarna	15
Asklepios, Ormbärarens orm	17
336. Pojken blev allvetande av vit-ormens spad.....	17
337. Huggormar och snokar	18
338. Trollkarlar	18
Skytten	20
Näcken	25
375. Vattenhästen som arbetshäst.....	26
345. Näcken.....	28
Stenbocken	28
Svanen	30
Eileithuia, födelsegudinnan	30
Folktro m.m.....	35
Nemesis	42
358. Häxor	44
Påskägg.....	45
Nemesis	45
366. Prästfrun som blev häst.	46
Helena	47
Valkyrrior	49
Enhärjar.....	51
Vintergatan	57
Guldålderns rättssystem	60
Mjolk från taket	61
Bandet.....	62
De döda.....	63
Bara fötter	65
Vintergatan som rök.	66

Yggdrasil och nornorna	69
Nornor och barn	74
Påskveckans dagar	75
Avslutning på Stenbocken	77

Skorpionen

Skorpionens stjärnbild har av lätt förståeliga skäl inte efterlämnat många spår i *Norden*. Djuret har i historisk tid inte funnits i norra Europa, och vi har tidigare omtalat, att tregrens-ljus, som se ut som runan **Y** avbildar en Skorpion. Den jämförbara semitiska bokstaven, *Kaph* **Y** hade med sin svängda stav ytterst stor likhet med en Skorpion, och vissa bilder i **Runstaven** såsom *en tång* den 6 och 9 februari, bör liknas vid *Skorpionens klör*, *en notnål* den 10 februari bör liknas vid *Skorpionens svans* eller *gadd*, ty *Skorpionen* är ett spindeldjur. Därav jämförelsen mellan spindelns nät och en not-nål, som tjänar till, att göra nät.

En annan känd stjärna i *Skorpionen*, *Antares*, har också kallats '*Skorpionens hjärta*' vilket man sammanställer med runstavsbilden den 10 februari ett *hjärta* och den **folkligt** belagda dagen, 14 februari (England) 'alla hjärtans dag'.

Dessa är de kändaste stjärnorna i *Skorpionen*. Gadden ligger i *Vintergatan* inte långt från *Altaret*. *Vintergatan* svänger här upp mot norra stjärnhimlen ungefär mellan *Skorpionen* och *Skytten*. *Skorpionens längd* motsvarar tiden 21 januari - 21 februari, och då är inte *Klorna* medräknade, som av **grekerna** sattes lika med *Vågens* stjärnbild. *Skorpionen*, bestående av både *Skorpionen* och *Vågen*, skulle då vara dubbelt så stor som andra stjärnbilder och inrymma 60° på himlen. Det normala är att man räknar *Skorpionen* (inklusive *Klorna*!) såsom rymmande sig inom 30° och varande lika stor som de andra elva stjärnbilderna i zodiaken.

Ormbäraren

Ovanför *Skorpionen*, på norra stjärnhimlen står *Ormbäraren*. Hans längd är ♋ 5° - ♏ 14° (25 januari - 5 mars). Han trampar med sin ena fot på *Skorpionen* och håller i händerna den ringlande ormen.

Aratos säger om *Ormbäraren*:

- Vekt nämligen fram rinner stjärnljuset längsmed denna sida, Kan likväl dessa (ormbärarens händer) skådas, ty är de alls inte veka, där de tar ormen, sig omslingrande kring ormtjusarens liv. Fastän stådande stadigt på fötter, han t r a m p a r på odjuret. Hans ena fot är på skorpionens bröst och den andra i närheten av gadden.

I kyrkoåret sjunger man 1:a och 3:e söndagen i fastan, (10-24 februari) psalmen (gamla psalmboken) nr. 80 verserna 6-7:

6) Det är av Herren så befallt, Hans änglar skall dig vakta: På dina vägar du skall bli säker, det månne du akta. På händerna skall också de Dig bära och med flit sköta, att dig skall ingen skada ske, Din fot mot stenen ej stöta. Med slik makt har dig Herren beskyddat.

7) På grymma lejon skall du gå, Och på de ormar stygga: De snöda drakar skola också Under dina fötter ligga. Han har, säger Gud, lust till mig; Ty vill jag honom bevara: Mitt namn känner han sannerligen: Ty har han ingen fara. Hans hjärtas bön Hör jag, och honom alls-intet sön. (=förnekar).

Stjärnsagan förtäljer, att Ormbäraren var *Asklepios*, läkaren, son till *Apollon*, som blev så skicklig att han t.o.m. kunde uppväcka döda. Då det inte kom tillräckligt många döda till dödsriket, beklagade sig *Hades* inför *Zeus*, varför över-guden lät döda *Asklepios* med en blix. Men *Asklepios* fader, guden *Apollon* harmades så över sonens död, att han dödade en av cykloperna, dem som tillverkar *Zeus*' blixtar.

Denna stjärnsaga äger en motsvarighet i **folksagan** 'Döden fadder'¹.

Döden Fadder, referat.

Döden gör sin gudson till en så skicklig läkare, att han t.o.m. kan förhindra döden och vilseleda sin gudfader. Till sin hjälp har han ett underbart äpple, som vid det, den sjuke inandas dess doft, omedelbart botar. Läkarens fadder, Döden, tar honom då till underjorden. Där nere brinner de levandes lampor i rader och då läkaren ser ett ljus med svag låga, spörjer han Döden; vems ljus det månde vara?

- Det är ditt ljus', säger Döden.

- Men låt oss hålla mer olja på lampan', säger läkaren.

- Ja, var så god! säger Döden, men i det samma som läkaren håller olja på sin lampa, slocknar den och han faller död ner.

★

Ormbäraren har också ansetts vara en döds-gud och så leder denna stjärnbild över till *Hades* och kanske *Altaret* som ligger i *Vintergatan* och som här kommer fram.

L ä k e d o m e n s g u d² har också jämförts med *Hygieia*³, Hälsans gudinna, som här tages upp som en särskild stjärnbild. Då hon emellertid ofta avbildas med en orm krypande över halsen och ut lå n g s m e d a r m e n hän mot en skål, den hon håller i handen⁴, har hon jämförts med, och ansetts vara samma stjärnbild som *Ormbäraren*.

I **legendariet** finner man mot den 25 februari *Walburga*, attribut, en oljeflaska i handen, s t a v , o m s l i n g r a d a v e n o r m .

I nordisk **folkstro** skulle man tvätta om Kyndelsmässodagen, *M a r i e r e n i n g s d a g* ; - då var det tvål i vattnet. Hos många folk har tvål använts som läkemedel. För moderna människor är sambandet mellan hygien, sjukdomsbot, hälsa och tvål självklart. Under antiken stärkte man sin hälsa och botade sjukdomar med förböner, bad och fastor.

¹ Aarne 332.

² Asklepios, Ασκληπιός, Boll 113.

³ Boll 113.

⁴ Ro. I, 2:2788-91.

Detta leder över till stjärnbilden *Abstinentia* 'avhållsamhet, fasta' hos **Hermes**. Den ligger i ♄ 13 - 15°, motsvarande den 3-5 februari, vilket är den tidigaste tidpunkten som fastlagssöndagen, *esto mihi*, kan infalla.

Den ingående *fastan* markerades med, att man åt mycket fet mat. Den satte en gräns - efter den feta maten följde fastan och den feta maten var äten inom den tidsfrist, då man fortfarande fick äta fläsk. På samma sätt blåstes julen in inom den tidsfrist, då man fick stöta i basun. Sedan julen som en frids- och tystnads-tid inträtt, fick man inte nyttja basun och trumma som var krigiska instrument, och inte funnits under guldåldern, vilken man nu höll i åminnelse.⁵

Kyrkan har ofta använt bibeltexten Matt 4:1 f. om hur *Jesus* fastade 40 dagar, och på denna text har man pekat, då det gällt att förklara fastan i folktraditionen. Den **latinska** bibeln använder för fasta *jejunium* 'fasta, avhållande sig från mat'. Då **stjärnbilden** heter *abstinentia* vilket i första hand betyder 'avhållande', bör man andraga följande uppteckningar alla belöpande sig på fastan:

- Under fastan fick man inte hålla tilläggsbaler (V påsk 231).
- Man fick ej hålla gillen eller taga ut lysning i fastan (V påsk 233).
- Under fastan var det inget nöjesliv (V påsk 234).
- Man skulle leva enkelt och stillsamt. Ej hålla kalas eller fira bröllop. Man fick ej tända ljus, utan måste lysa sig med stickor (V påsk 238).
- I fastan fick man ej dansa eller spela under bar himmel (V påsk 243).
- Under fastan skulle man ej gifta sig, flytta eller göra affärer (V påsk 248).
- Det var förbjudet vid plikt att avla barn (V påsk 251).
- Dansade man i fastan, fick man böta till sockenkassan (V påsk 253).
- I fastan skulle man ej taga byggnadsträd; man skulle äta måttligt med mat i fastan; det gav god hälsa (V påsk 261).
- I fastan fick man inte spela fiol (V påsk 271).
- Kyndelsmässodag skulle kvinnorna tvätta sig i snövatten, så fick de ej någon syndig begärelse (V Kyndel. 22).

⁵ Ovid. met. I:98.

Avhållsamheten gäller dylikt som kostar på. Man skulle avstå från nöjen, såsom dans, musik och god mat. Stjärnbilden bildar ett sammanhang med *Hygieia*, *Sanitas*, i ty att avhållsamheten från överdådigt liv menades giva god hälsa. Slutligen bör också anföras att **Runstaven** den 6 februari har ett *äpple*, vilket bör jämföras med det äpple som läkaren i sagan 'Döden fadder' har, då han gör underverk och frälser folk från döden.

Från *Ormbäraren* och läkaren *Asklepios* och hans fader *Apollon* som också var *I ä k e k o n s t e n s g u d*, kommer man över på stjärnbilden *Herakles*. Denna stjärnbild, som *Aratos* fortfarande kallade 'skepnaden' utpekades av alla senare astrologer som *Herakles*, 'den på knä stående' grekiska *Engonasin*.⁶

Herakles var, ungefär som den nordiske *Thor* en hjälte, som med övermännisklig styrka gjorde ständiga underverk. I **folksagan** heter han *Starke Matts* eller *Knös*, i **Norge** *Mumle Gåsäg*.

Folksagorna liknar berättelserna om *Herakles* i det att *Mumle Gåsäg* eller *Matts* var i tjänst hos en kung, som ständigt lade på den starke drängen uppgifter som för alla andra människor skulle varit omöjliga, men som av den onaturligt starke löses, till förtret för kungen, vilken egentligen vill bli kvitt hjälten, som han fruktar för.

*Mumle Gåsäg*⁷ och *Matts*⁸ är födda ur ett ägg och här kommer likheten med de **grekiska** Tyndariderna, *Kastor*, *Pollux* och *Helena*, ty dessa var födda av nymfen *Leda* som befruktats av den tillfälligtvis till *s v a n* förvandlade *Zeus* och hon lät föda dessa barn ur ett ägg. Sambandet mellan de gudomliga Tvillingar, *Kastor* och *Pollux* i *Tvillingarnas* stjärnbild och *Apollon* och *Herakles* är, att dessa sistnämnda också pekats ut som *T v i l l i n g a r n a s* stjärnbild. *Apollons* saga är annars, att han lät sig föda hos *Hyperboréerna* av gudinnan *Leto*⁹. Om vintern var han hos *Hyperboréerna* vars rike av **astrologerna** förlades till *Pilens* närhet¹⁰.

Om v å r e n kom *Apollon* åter i världen, ditdragen av en svan och man firade hans fest *Apollonia* som en erinran om sagan.

⁶ Utredning hos Allen 238 f.

⁷ Asbjørnsen, Moe; Samlede eventyr, Oslo 1940, første bind s. 111

⁸ FSV I. A sagor ref. första band s. 373 och 383.

⁹ Namnet *Leto* sammanställs ibland med *Leda* såsom *N a t t e n*, moder till ljusgudar (Ro II,2:1924).

¹⁰ Pilen i ♉ 3-10°, (24 - 31 mars).

*Apollon*festen *Apollonia* firades hos **grekerna** i f e b r u a r i ¹¹.

H e l g o n e t *Apollonia* som är tandläkarnas skyddshelgon, har sin dag den 9 februari och **runstaven** har då *en tång*, men man erinrar sig också *äpplet* på Dorotheadagen den 6 februari, som närmast bör jämföras med sagans undersamliga äpple, och kanske bör gudens namn *Apollon* föras till en rot för *äpple*, så att *Apollon* ungefär betyder 'äppleguden'.

Guden som föddes ur ett ägg belyses av några **uppteckningar**. Det heter ang. den 24 februari, Mattsdagen att:

- Matts, då börja gässen värpa (V Mattias 24).
- Man sade 'Matts med gås-ägget' (V Mattias 25).
- Matts med gåsägget; gässen börjar värpa (V Mattias 37).
- Gåsen kom med Mattiasägg (V Mattias 39).

Stjärnbilden Herakles menas annars vara *Herakles* på k n ä , hållande sin *klubba* i hand, såsom om han just vore i färd med att slå. Det sägs också, att han håller en *skära* i hand, vilket bör jämföras med runstavsbilden den 10 februari, *en skära* 'träden avkvistas'.

Stjärnbilden säges också vara *Herakles*, *kastande sten* i strid med figurerna¹². Den stenkastande *Herakles* finns också i en Hades-myt. *Herakles* kommer ner i *Hades* och hotar döds-guden med att kasta sten¹³. *Hades* blir så förskräckt, att han flyr upp till *Olympen* och *Zeus*. Detta erinrar i hög grad om hur *Thor* kom till jätten *Geirrod* och kastade sten på två jättekvinnor och sedan i jättens sal kastade en glödande järnklump rätt på jättens pelare, som brast. Jätten försökte gömma sig bakom pelaren, men träffades, varpå järnklumpen flög ut genom väggen och ner i jorden.

Hjälten *Matts* som kastar en glödande sten eller spik o. dyl. har levit i samband med Mattsdagens **folktro** den 24 februari. Det heter:

- Matts kastar den första heta stenen (V Mattias 5).
- Matts kastar sin röda sten (V Matts 18).

Samma förställning återkommer den 22 februari:

- Peter Katt kastar en stor glödhet sten i vattnet (V Pet. Cath. 5).
- Peter Katt kastade tre glödande stenar i vattnet (V Pet. 13).
- När Petter Katt kastat kniven i sjön, äter isen sig över och under (V Pet. Cath. 27).
- Petter Katt värmdde jorden (29).

¹¹ Pauly, Hyperboréer 266.

¹² Hygin, Astronomica.

¹³ Ro. I 2:1782.

- Barnen var rädda för Petter Katt och hans varma sten (30).
- Petter Katt sätter sitt varma järn i isen (43).
- Petter Katt, då skall snön smälta omkring varje sten (S 68:7).
- På Petter Katt går tjälen ur marken (S 68:11).
- Petter Katt kastar sin spik i vattnet; isen osäker (S 68:13).

Hades

Eftersom *Vintergatan*, också kallad *Hades*, går fram mellan *Skorpionen* och *Skytten* d.v.s. motsvarande februaris slut, måste man se, om inte ä g g e t i **Runstaven** på Petter Katt, d. 22 februari kan hänföra sig till guden *Hades*, ty ägget är ett av hans attribut. Den 22 februari har också **Runstaven** *en stol* och *en nyckel*, vilka båda är Hadesattribut, ty han avbildas sittande på sin tron med *nyckel*, *tupp*, och/eller *ägg*¹⁴. Detta styrker den ovan gjorda parallellen med sagan om *Thor* hos *Geirröd*, där historien om j ä t t e n s s t o l i gås-huset har en framskjuten plats.

Ä g g e t som Hadesattribut¹⁵ eller *Ledas* svan-ägg må lämnas därhän. Dagens namn *Petrus lading*¹⁶, **dialektalt** *ladingstid* eller *lading*¹⁷ är jämförbart med gudinnan *Leto*, grek. Λητώ¹⁸, som födde *Kastor* och *Pollux* ur ett ägg (= *Tvillingarnas* stjärnbild. Denna stjärnbild kallas också *Herakles* och *Apollon*).

Roten i **grek.** *Leto*, ie. **lēt-* ger också det **slaviska** ordet för 'år', kyrkoslaviska *lěto*.

Till komplexet kring *Vintergatan* hör också, att en del av *Vintergatan*, där den delar sig i **folktron** kallas 'kyndelsmässoknutan'¹⁹. Kyndelsmässan kallades också 'lilla jul', 'barnajul' och nu återkom många julseder, som att festen var för tjänare (V Kyndel 3); man tog in julgranen (V Kyndel. 11), det rådde förbud mot kringgång (V Kyndel. 12), man doppade i grytan, (V Kyndel. 34),

¹⁴ Ro I.2:1798 och 1795 och 1800.

¹⁵ Ro. I. 2:1795.

¹⁶ Stavat så i 1328 års runkalender.

¹⁷ En uppteckning säger: 'Den 15,22, 24 Feb. kallades ladingsnätter (V februari 46).

¹⁸ Grek. Λητώ < ie. **lēt-* > germ. **lēp/ð* > *fnord.* **lād-* > sv. *låd-* 'lading'.

¹⁹ V Kyndel 42.

och man åt julgröt, (V Kyndel. 38). Man åt av svinhuvudet, (V Kyndel. 40), och man tog på sig rena kläder, (V Kyndel. 41), julkärven togs ned, (V Kyndel. 52), man söp ut julen, (59) det var halm på golvet och ljuskronan tändes (61).

Då *jul* snarast firades för de avlidna förfäderna, isl. *jólnir* ‘gudar’²⁰ bör man sätta festen i samband med *Vintergatan* och att romarna i december, *Larentalia* och februari helgade larer och larvæ²¹. Dessa larer motsvarade tomten, men ordet *larvæ* betyder närmast avliden ande och maskerad man.

Katolikerna hänvisar i samband med Petri Stolfesten den 22 februari till, att man förr indelade de döda i tre grupper. De som for till helvetet kallades *maner*; de som for till himlen, *andar* och de som nyligen avlidit och därför irrade kring graven; *skuggor*²².

Detta bör jämföras med att man vid fastlagen gick omkring med mask i karnevalstågen. Fastlagssöndagen *esto mihi* infaller tidigast den 3 februari och dagen har attraherat olika stjärnbilder, såsom stjärnbilden *Abstinentia* beträffande återhållsamheten och *f a s t a n* och *Vintergatan* beträffande de avlidna manerna och larerna som drog omkring *m a s k e r a d e* och senare kom att sammanfalla med karnevalsuptågen.

Karneval betyder närmast *Carne Vale* ‘farväl kött’ och hör till stjärnbilden *Abstinentia* ‘Avhållsamheten’ och stjärnbilden *Hygieia* ‘Hälsan’.

Till Hadeskomplexet hör också, att denna gud, *Hades*, var en barna- och kvinnorövare. Den kändaste myten handlar om, huru han drog ner den lekande flickan *Persephone* till att bli hans hustru i dödsriket. Då man jämför **Runstavens** bilder den 22 februari; *nyckel*, *ägg* och *stol* med *Hades* attribut, bör man andraga den kända folksagan **Blåskägg**:²³

En riddare, vars slott är fullt av döda kroppar har narrat till sig en flicka. Medan han är borta, har hon av honom fått en *n y c k e l* eller ett *ä g g*, och hon förbjuds samtidigt strängeligen att öppna ett visst angivet rum. Av nyfikenhet trotsar hon förbudet och öppnar dörren till en kammare full av lik. Hon blir så rädd, att hon tappar nyckeln

²⁰ till de avlidna räknades också jättarna, hos romarna *Saturnus*, och genierna som left under guldåldern. De gick fram längs *Vintergatan*, som var en halmväg, varför den fornengelska rundikten förklarar *jul* (Eolhx) vara ‘halm, starrgräs’.

²¹ Stridsberg, om de gamle romares plägseder, Stockholm 1796:12.

²² de Voragine, *Legenda aurea*, Darmstatt 1984:212.

²³ Aarne nr. 312 och 955.

eller ägget, vilket blir nerblodat då den/det faller på golvet. Hon kan inte torka av blodet och då riddare **B l å s k ä g g** kommer hem, ber han om att få se nyckeln och ägget²⁴, och då han ser blodet, blir han vred över olydnaden och nu måste även hon, flickan straffas med döden. Sagan slutar lyckligt, då hon kallar på sina bröder, som kommer dit och dräper Blåskägg, just som flickan skall halshuggas.

★

En del uppteckningar visar att Matts lockar barn, han har en pung liksom, den **s v a r t e** Judas och skägg. Ordet **l o c k a r** markerar ett ont uppsåt. Det heter:

- Mats med urn, lockar barn ur buren (S 53:7).
- Matts med sitt långa skägg lockar barnen utom vägg (S 53:25).
- Mattias mörk och grå skrämmer barnen i en vrå (S 56:2).
- Mats med sitt bistra skinn, skrämmer barnen in (S 56:8).
- Mats lockar barnen utanför vägg, sedan kör han in dem med långpiskan (S 56:10).
- Mats med sitt långa eller **b l å a** skägg lockar barnen utom vägg (S 56:12).
- Mats med sitt bistra skägg föser barnen inom vägg (S 56:13).

Jämförelsen med (den svarte) judas med **p u n g e n** lyser igenom i följande uppteckning.

- Mats kommer med pungen, kör barnen på ungen (S 56:4).

Att dagen med en *nyckel* i **Runstaven** oftast bär namnet *Per* sammanhänger med att *Petrus* har himmelrikets nycklar. Petrus har härvidlag övertagit *Hades* roll som dödsrikets väktare även om dödsriket i kristen omfärgning har flyttat upp till himlen.

Man bör i detta sammanhang jämföra namnet på den germanske döds-guden *Loke* vars namn bör föras till en rot som betyder 'stänga'; engelska *lock* 'stänga' och svenska *lucka*. Samma rot döljer sig i ordet *nyckel*, som på fornnordiska hette *lykill* 'tillslutare, stängare'. *Loke* skulle betyda ungefär 'Stängaren, tillslutaren'²⁵.

Enligt den antika sagan var det omöjligt att lämna *Hades*riket. Endast två personer hade lyckats härmed och dessa var näst intill gudar; *Orpheus* och *Herakles*.

²⁴ Jämför seden att färga påskägg.

²⁵ N-suffix som nomina agentis, Krahe - Meid, Germ. Sprach. III:93

Altaret

Långt ner på södra stjärnhimlen i *Vintergatan* ligger *Altaret*, (♉ 20° - ♉ 3°, 10-23 februari) som av *Aratos* beskrevs som en ytterst olycksbådande stjärnbild. Bara att se den, betydde för antikens sjömän storm och skeppsbrott. Astrologerna menade, att stjärnbilden låg vid ingången till Helvetet²⁶ och referenser till *altaren* och *helgedomar* finnas i februari hos **romarna** och i den **kristna** kalendern.

Romarnas fest *Terminalia* den 21 februari var helgad åt deras *altare*.²⁷

Kyndelmässodagen var vigd åt *templet*. Predikotexten handlar om *Jesus* i templet. Julljusen som man förde med sig till julottan lades där i en hög eller brann under gudstjänsten. Dessa ljus gav också varsel och vid Kyndelmässan finns liknande föreställningar. Då **Kyrkan** var en *Hades*-plats, ingången till underjorden, - de döda låg förr begravna i **Kyrkan**, - bör man jämföra julljusen med lamporna i underjorden som beskrivas i sagan 'Döden Fadder'. Julljusen är att likna vid dessa lampor. De levande har varsitt ljus, och om det slocknar, är vederbörande dödsdömd under det kommande året.

Kyndelmässodagen var uppkallad efter *candela* 'ljus' och kallades också 'ljusmässa. I **Runstaven** var en ljusstake inskuren och i hemmen skulle man ha halm på golvet och tända ljuskronan (V kyndel. 61)

Vargen

Nära *Altaret* syns stjärnbilden *Vargen* som har en *längd* ♏ 21° - ♏ 9°, motsvarande den 12 - 30 januari. **Aratos**²⁸ kallar *Vargen* för 'Vilddjuret' och säger, att *Kentauren* griper efter *Vilddjuret*:

- Denna Kentaurens stjärnbild må du finna rätt under två andra. Ty man-liknande lekamen hans står rätt under *Skorpionen*, medan

²⁶ Boll 446 f.

²⁷ Stridsberg, de gamle romares heliga plägseder s. 15.

²⁸ 200-talet f. Kr.

hästkroppen och svansen framstår nedanför vilddjurs-klorna. (=Vågen). Han (Kentauren) syns alltid sträcka ut höger hand gentemot Altarringen, men tvärs igenom hans hand är nedtecknad en stjärnbild som han greppar, kallad Vilddjuret (= *Vargen*) av ålder, då man vill rätt honom nämna.' (Slut på *Aratos* citat).

I *Skytten* uppgår enligt **Sphæra Barbarica**.²⁹

- I *Skyttens* andra dekan är *Kepheus*, givande höger hand åt *Vilddjuret* (=Vargen) och Vilddjurets huvud.

- Hunden som håller *Kepheus* i handen.'

I medeltida tradition heter det hos **araben Abu Masar**.³⁰

- I *Skyttens* tredje dekan uppgår *Hunden* i vars mun är *Qifawus hand*.

- I *Skyttens* andra dekan - *Qifawus* (= *Kepheus*) griper med höger hand *Hundens nos*.

I *Skorpionens* tredje dekan uppger *Abu Masar*:

- Här uppgår en springande hynda, som har halsband, vilket hon släpar efter sig.

Längdens dåliga överensstämmelse med stjärnbilden *Vargen* (hos Ptolemaios) ♉ 21° - ♏ 9°, motsvarande den 12 - 30 januari, beror troligen på stjärnbildens sydliga läge. - Ju närmre polerna en stjärnbild är belägen, desto oklarare dess *längd*, åtminstone för ögat, ty *längden* anges på en skala i *zodiaken*.

I nordisk mytologi motsvaras detta av hur *Tyr*, som var templets herre [fnord. *hofa hilmir*]³¹ stack handen i ulvens gap, då asarna ville ha *Fenresulven* bunden. Ulven var såsom Lokes barn djävul och förutsagd att sluka *Odin* på ragnarök. Alla försök att binda odjuret misslyckades³² ty han, *Fenre* var så stark, att han slöt av alla band.

Tyr lade handen i ulvens gap som en underpant på att asarna ej förfor svikligt. Man band till sist ett *förtrollat rep* om ulven och med det satt han fast. Då han såg sig sviken, bet han av *Tyrs hand* och därför är denne gud enhänt.

²⁹ Boll 96.

³⁰ Boll 527.

³¹ I rundikten heter: 'Tyr är enhänte guden och ulfsens lämning och templets herre, mars.'

³² Jämför detta med vad Abu masar skriver om *Skorpionens* tredje dekan:

- Här uppgår en springande hynda, som har halsband, vilket hon släpar efter sig.

I **psalmboken** har *Fenresulven*, huru han gapar stort och sliter sig ur banden, givit ett återsken i psalmen 96 som sjöngs 4:e söndagen efter trettondagen och Paulusdagen, den 25 januari:

3) (Fienden) De rasar fast, och träder fram här, som de oss ville upp ä t a ; till m o r d står allt deras begär: Slikt är ju Gud förgäta. Som havets vågor bullra och slå, Så ock de efter vårt liv stå: Där Gud sig över förbarne!

5) Om de än upp g a p a fast vitt, Som de oss upp s l u k a ville; Dock vare Gud lovad alltid, Som deras råd förspiller; deras s n a r a s ö n d e r s l i t e r han: deras lära är funnen osann, Evad de därom göra.

I **folktron** har ulven genom en folklig omtydning blivit *katt*, så att man kunde hänga upp sagans händelser på den 22 februari namn *Peter Katt*³³, egentligen *Petrus in Cathedra*, 'Petrus uppstigande på biskopsstolen', som blivit 'Per i stolen'; vilket i sin tur alluderar på att *Hades* hade en tron eller *stol*, vilken i sin nordiska motsvarighet återfinns i sagan om *Thor* hos jätten *Geirröd*.

Det är inte självklart, att man skall kalla Petrus upphöjande till biskopsvärdighet för "Petrus i stolen". Här har kyrkan lagt sig över en hednisk understruktur. I **runstavarna** tecknas biskopar med *en biskopsmössa* eller *stav*.

I den **folkliga** traditionen finnas om Petter Katt, d. 22 februari och Matts den 24 februari några uppteckningar som visar att man haft ett r o v d j u r i tankarna:

- Om Pelle Katt och Masse Katt fryser ihop, blir det en kall vår (S 53:31)

- Petter Katt hade en sju alnar lång rumpa (V Pet. Cathed. 38).

- Petter Katt haver sju veckors rumpa (V Pet. 46).

- När Petter Katt spänner sina klor fatt, - så varar det till Vårfrunnatt (V Pet. 44).

- Peter Katt slog sin tass i isen (V Pet. 55).

- Den 1 mars skulle man ej gå ut före 6 på morgonen utan stål, då blev man kramad av 'vår-ulven' (V mars 6).

Huru Fenres-ulven slet sig ur flera band, framkommer möjligen av denna uppteckning:

- Mats garnrivare river garnen för Fiskaren.

Slutligen blev ulven dock bunden och man jämför detta:

³³ Petrus i Cathedra 'Petrus i stolen'; se Alv Henrikson, Alla årets dagar, Uppsala 1977:139.

- Petter Katt blev bunden på isen och fick ligga där, tills det gick håll på den, så att han drucknade.

I **legendariet** skall man finna att några helgon har anknytning till vargar:

31 januari *Julius*, attribut; fördriver vargar. Skyddspatron mot vargar.

5 februari, *Agatha*, skyddspatron mot varg.

6 februari, *Vedastus*, attribut; med en varg.

7 februari, *Parthenius*, attribut; med en galen hund, som han dödar med korstecken.

10 februari, *Austreberta*, attribut; med en ulv som springer emot henne.

1 mars, *Leo Carentanus*; skyddspatron mot varg.

Ormarna

Hydran som sträcker sig från ♋ 13° till ♎ 13° (4 oktober - 4 januari) har givit nerslag i **folktron**. Det heter vid Mikael den 29 september:

- Kommer jag inte Mickelsmässan skridande så kommer jag Helgmässan ridande'...sade Vintern."

Verbet *skrida* användes i äldre svenska om ormar, som tänktes skrida. Kräldjur heter 'skridfä' och isl. *skríða* betyder 'krypa'.

Alla helgons dag den 1 november heter det:

- Helgonmässvinter kommer skridande.

- Kommer inte vintern på Helgemässan skridande så kommer den Andersmässan ridande (flera uppteckningar).

- Även om han skall krypa, kommer vintern till Mikaeli (S 58:31).

Ordet *vinter* bör sammanställas med *utter* och grek. *hydra* till en rot ie. **udros* 'vattendjur'³⁴. Detta förklarar varför *v i n t e r n* *k o m m e r s k r i d a n d e* som en orm. *Vinter* betydde ursprungligen 'orm, vattenorm, hydra'.

Man erinrar sig Eddans stora orm, *Midgårdsormen* som också skapar översvämning vid ragnarök³⁵.

³⁴ Pok. 79.

³⁵ Sn. E. Gylfaginning 50.

Det sägs också, att det kom regn och översvämning vid Alla helgons dag:

-Vinterfloden (översvämning) kom ej före Helgondag (V Alla helgon 14).

Midgårdsormen heter i Eddan *Jørmungandr*. Isl *gandr* betyder 'stav' och detta namn på Midgårdsormen jämte betydelsen 'stav' kommer igen i **Kyrkans** och **folktrons** år.

I **legendariet** finner man den

14 oktober; *Donatianus*, skyddshelgon mot översvämning.

16 oktober, *Gandericus*, mot ihållande vätta.

16 oktober, *Gualdericus*, mot ihållande vätta, för regn.

Helgonnamnen den 16 oktober *Gandericus* och den 14 oktober *Gudentius* är ordlekar på Midgårdsormens namn *-gand*, och att detta odjur skapar översvämning.

-gand i betydelsen 'stav' går igen i folkliga uppteckningar:

- Vintern säger: Om jag än går med käpp och stav, skall jag visa mig före Mikaeli dag (S 58:2).

Både hos **romare** och **greker** kunde *Ormbärarens orm* såväl som *Hydran* kallas 'Drake'. Man bör därför i legendariet se efter både ormar och drakar under dessa tre månader (4 oktober - 4 januari).

Följande helgon ha på ett eller annat sätt förbindelse med en orm eller drake:

28 september; *Chariton*, med en orm.

19 oktober *Amabilis*; mot ormbett.

19 oktober, *Veranus*, med en drake.

21 oktober, *Hilarion från Gaza*; fördrev en drake med korstecken.

23 oktober *Romanus*; drak-dödare, avvärjde översvämning.

25 oktober *Fronto*; mot ormar.

1 november *Marcellus*; orm som han betvingade.

3 november *Hubertus*; mot ormbett.

9 november *Theodorus från Amasea*; krokodil för sina fötter.

Asklepios, Ormbärarens orm

Ormbäraren och läkekonstens gud, *Asklepios* avbildas med en orm, antingen så, att han bär ormen i armarna eller, att den slingrar sig kring en stav, den han håller i handen. Denna orm är hans viktigaste attribut³⁶.

Den äldsta formen av läkeorakel som tillerkänns *Asklepios* är, att hans orm användes som spådoms- och orakeldjur, då man sade sanningar och spådde framtiden³⁷.

*Grimm*³⁸ tager upp 'De tre orm-bladen', som är en saga om huru en orm uppenbarar läkedomsblad, som då man lägger dem på en död, förmår återuppväcka denne till livet. Den följande sagan hos Grimm, nr 17, 'Den vita ormen' skulle egentligen vara 'den visa ormen' ty 'vit' är i detta fall en **folketymologi** som uppstått genom förväxling p.g.a. ljudlikheten mellan 'vit' och 'veta' och i tyskan *weiß* 'vit' och *wissen* 'veta'.

Ormens mantiska betydelse är belagd i grekisk, tysk såväl som nordisk **folkstro**³⁹. Då *Ormbäraren* har en *längd* motsvarande ♄ 5° - ♃ 14° (26 januari - 5 mars), bör man vänta sig uppteckningar och sägner om v i t - o r m a r och s p å d o m s - och o r a k e l d j u r daterade till våren. Följande sägner från **Sverige** och **Danmark** bör anföras:

336. Pojken blev allvetande av vit-ormens spad.⁴⁰

Den som ville bli klok, skulle taga en vitan orm *tidigt på våren* och den skulle sjudas levande inne-lyckter ("instängd"). Den som först doppade fingret i grytan och stoppade i munnen, så fick han klokheten och förmåga till att se allting.

I en gård hade de satt på och kokade en sådan orm och det var väl meningen, att matmodern eller någon annan på stället skulle doppa i fingret. Men så var de utgångna och då kom det en fattig pojke förbi och han var förveten och gick in och när han fick se, att grytan stod på spisen, gick han fram och doppade i fingret. Sedan gick han ut till

³⁶ Pauly, Asklepios sp. 1681.

³⁷ Ro. I. 1:626.

³⁸ Grimm, die Märchen, vollst Ausgabe, nr. 16.

³⁹ Litt. Se Ro I,1:626.

⁴⁰ K 280, Aarne 673

folket i fähuset och där hade de en ko i kalvställning och när pojken fick se den, så sade han:

”Den kon haver en tjurkalv.” Och så hade de ingen nytta av sitt orm-kok.

337. Huggormar och snokar⁴¹

Det säges till den första huggorm, man ser på *våren*:

”Huggorm du sköna,
far i busken den gröna,
bevara mig och min,
så skall jag bevara dig och din

Till den första snok, man möter på *våren*, skall man säga: ”Gud bevara mig och alla mina från dig och alla dina, vill du intet ont göra mig och alla mina, så skall jag intet heller göra dig och alla dina,” och intet giftigt kryp skall då skada en den sommaren.

338. Trollkarlar⁴²

Det var på ett ställe som det fanns så mycket orm. En dag kom en västgöte dit. De beklagade sig för den myckna ormen. ”Om ni är säkra på, att ni på långliga tider inte har hört talas om att vit orm finns på trakten, så skall ni snart bliva av med ormarna”, sade västgöten. De visste inte om någon vit orm. Då hade han dem att köra en halm-hög till ett träd. Han gick upp i trädet, och sedan fick de tända eld på halmen. Rätt som det var kom den ene ormen efter den andre och kröp in i elden. Men så kom den vite ormen och rann i elden. Då tog västgöten en näsduk och band om ögonen på sig. Rätt som det var kom *mars-ormen*. Han rätade upp sig efter trädet och tog

⁴¹ Danmark II, s. 210.

⁴² Bergstrand, Dalsl. s. 156.

västgöten med sig i värmen. Både ormen och västgöten gick åt, men efter den dagen var det slut på ormarna i den trakten.

Marsormen var en stor orm med man som en häst. Den ormen hade alltid en vit orm som förelöpare.

★

Under *Ormbärarens* inflytande ligger i **astrologin** 'de som dödar vilddjur'⁴³, ormtjusare⁴⁴ och de som söver giftormar. Om *Ormbäraren* går ned i väster i en människas födelseögonblick, kommer den födda att dö av giftiga ormbett.⁴⁵

Hos Grimm I:17, *Den vita ormen*, är vit-ormen givare av egenskapen att förstå djurens språk.

Denna saga har stora likheter med sagan *Guldäpple och silverblad*⁴⁶. Hjälten hjälper fiskar, myror och korpar.

Detta är för att ormbäraren förstår ormars språk. Och sagorna länkar ihop stjärnbilden *ormbäraren* som läkare med sagan *Döden fadder* (Aarne 332). Äpplet i sagan *Guldäpplen och Silverblad* är till för att rädda en sjuk och döende prinsessa, liksom att läkaren i *Döden fadder* någon gång har ett äpple för att bota de sjuka.

Ormen som givare av förståelsen för djurens språk länkar över sagan *Den vita ormen* till sagan *Djurens språk*, vilken i sin tur, genom sin övriga handling, för över till sagan *Otack är världens lön* (Sederström 24, Aarne 155), och som i sin tur visar samband med Grimm 43, *Den gamle Sultan*, (Aarne 103).

Några helgon stå i **legendariet** med anknytning till ormar eller drakar. *Ormbärarens* orm har fordom kallats både 'orm' och 'drake'.⁴⁷ Några av helgonen ha också namn som är en ordlek på 'jul'⁴⁸.

27 januari, *Julianus*, attribut; en drake.

28 januari *Johannes Reomaänsis*, attribut, en drake.

31 januari *Julius*, attribut; fördriver ormar och ulvar.

6 februari *Amandus*, attribut, en orm.

7 februari *Theodorus* attribut, drake för sina fötter.

⁴³ Boll 49.

⁴⁴ Firmicus 279.

⁴⁵ Firmicus 279.

⁴⁶ Sv. Sagor, Gust. Ad. Akademien 4 nr. 7 s. 41

⁴⁷ Boll 114.

⁴⁸ Den 29 januari *Julianus Hospitator*

25 februari *Walburga*, attribut, stav, omslingrad av orm.⁴⁹

Skytten

Därmed är man över på *Skyttens* stjärnbild, som börjar den 20 februari. Stjärnbildens tänkta inträde markeras i **Sverige** med, att man här har lagt in en dag som kallas 'S k o t t d a g e n', ty *Skytten* vänder sin pil och båge mot *Skorpionen* och *Vintergatan* går genom *Bågen* och *Pilen* som då motsvara slutet av februari i *längd*.

Skyttens stjärnbild framställer en kentaur med pil och båge.

På vissa **avbildningar** kan *Skytten* ha vingar och *Skorpionsvans*. Någon gång är han två-fotad⁵⁰, dock fortfarande med pil och båge. Han är då *silén* och påstås i det fallet föreställa *Krotos*, vilken enligt **mytologin** befann sig bland muserna på *Helikons* berg, där han höll takten i musiken genom handklappning.

Skytten påstods också var *Cheiron* och stjärnbilden fick därigenom en anstrykning till *musiken*, ty *Cheirons* viktigaste attribut var *lyran*. Liksom vid *Kentaurens* stjärnbild, vilken hade en *längd* i *Vågen*, motsvarande den 21 december - 20 januari, bör man jämföra kentauren *Skytten* med *Näckén*. Näcken är i första hand att likna vid en *kentaur* ty han är ömsom häst och ömsom harpolekare. Som speleman måste han ha fingrar och en mänsklig gestalt och man kan inte tänka sig detta på annat sätt än, att han härutinnan liknar kentauren *Cheiron med lyran*. Näcken är den enda gestalt i germansk och fr.a. nordisk mytologi som är att likna vid en **grekisk** kentaur och näcken är en vattendemon.

De **antika** flodgudarna var överhuvudtaget kentaur-aktiga⁵¹. Den nordiska *Näcken* som häst framgår av några **uppteckningar** (Opubl. Västs. folklifsark).

- Näcken var som häst i vattenfallen om Tomas.
- Näcken frustar som en häst.
- Näcken har hår som hästman, han hörde till Lucifers släkte.

⁴⁹ Detta helgon jämföres med Asklepios som läkedomens gud, vars attribut är stav, omslingrad av orm, Ro. I. 1:635.

⁵⁰ Boll 131.

⁵¹ Ro. II:1067.

Liksom *Cheiron* u n d e r v i s a r Näckens huru man spelar:

- Näckens fick man lära spela av lucianatten.

I nordisk mytologi finns också andra havsgudomligheter, såsom *sjöjungfrun* och havstrollet.

Sjöjungfrun eller sjörået eller som hon också kallas, havsfrun hade långt svart hår som hon kammade, där hon satt i en halv båt med en granruska till segel. Kroppen övergick nedanför midjan till fiskstjärt. I detta liknade hon de antika havsgudomligheterna. Vidare kunde hon spå och förutsäga, liksom alla grekiska havsgudar⁵².

Några uppteckningar visar detta:

- Havsfrun satt på jul-stol var julnatt och kammade sitt hår.

At sitta på jul-stol var ett sätt att spå det kommande årets händelser. Man skulle sitta vakande, tyst och vara fastande under julnatten, varvid man kunde få se in i framtiden; Med vem skulle man bli gift m.m.?

Havsfrun gjorde f ö r u t s ä g e l s e r , som här:

- Havsfrun varnar för storm.

- Havsfrun visar sig mot storm.

- Sjö-frun ropar till Fiskaren: Anders far hem!

Tiderna i året då havets gudomligheter visar sig, bli ungefär som så här. Stjärnbilden *Kentauren* i *Vågen* motsvaras av historier om *Näckens* i kvarnen vid *Lucia*⁵³ och *Näckens* som rövar barn⁵⁴ med sig i sjön, ty dessa sägner är daterade till v i n t e r n .

Skyttens stjärnbild som ichtykentaur (=vattenkentaur) eller triton motsvarar *Näckens* som drar plog eller harv vid vårbruket och sedan störtar i sjön.

De övriga havsgudarna; *Vattumannen* bör motsvara maj och Okeanos eller/och hans döttrar, *okeaniderna*, midsommar.

Vidare jämförelser mellan de antika havsgudarna och de nordiska motsvarigheterna bör ske efter de linjerna, att förutom de namngivna, *Nereus*, *Poseidon*, *Pontos*, *Triton* m. fl. man jämför *nereider* och *okeanider* med *havsfrun* och *sjöjungfrun*, då dessa har fiskstjärt, medan man jämför *triton*er och *sjökentaure*⁵⁵ med *Näckens*,

⁵² Ro. I:1152.

⁵³ Sägensamlingen nr 140, 142.

⁵⁴ Sägensamlingen 117, 118, 119.

⁵⁵ Ro. V:1197.

som mest liknar en kentaur. **Grekiska** flodgudar är överhuvudtaget kentauraktiga.

Jämförelserna, bit för bit, blir då, att *Tritoner* gärna dricker vin⁵⁶. Detta har de gemensamt med *kentaureer*⁵⁷. **Nordiska** vattenväsen dricker också vin och då sjömannen i sägnen 'Havstrollet som köpte salt' kommer ner på havets botten, bliver han bjuden ett glas vin av havsfrun.⁵⁸

Några uppteckningar [opubl.] ur västsvenska **folklifsarkivet** är här på sin plats:

- *Sjöjungfru* bjöd en flicka ett glas vin.

- Man offrade till sjörået i små-tjärnen tre torsdagar i följd följande: en butelj brännvin, tobak och snus.

Tritoner är liksom *Skyttens* stjärnbild någon gång beväpnade med lans⁵⁹ eller båge⁶⁰. *Näcken* vill i en sägen-typ som lön för sin dräng-tjänst ha en lie, med vilken han utkämpar en strid med en annan näck. Annars heter det:

- Näcken har ett ljuster i hand; det ser ut som om han skulle segla på folk.

Tritoner avbildas i den **grekiska** konsten med treudd eller harpun, så här finns en likhet till *Näcken*.⁶¹

Sjökentaureer är någon gång bevingade⁶². På samma sätt finns *Skyttens* stjärnbild uthuggen bevingad⁶³ på en gränssten från **Babylon**.

I **nordisk** mytologi finnas fall där sjörån förvandlas till fågel:

- Sjørået gifter sig med en man på det villkoret, att hon får vara ledig en stund varje fredag, för att taga emot besök av en dam, och att hon får eget rum. Maken tittar in i hennes rum en fredag och ser, att de två förvandlat sig till sjöfåglar som simmar i ett kar.

Från **Finland** vet man berätta om *sjörået*, som var en svala. En av Ägesdöttrarna i **Eddan** heter *Kolga* 'den svala'; en annan heter *Dúfa* 'duva'. Vidare trodde man långt fram i tiden att svalorna övervintrade på sjöbottnen och då svalan ankom vid Korsmäss-tiden

⁵⁶ Ro V:1180.

⁵⁷ Ro. II:1150, 1066.

⁵⁸ Sederström, sagor s.3.

⁵⁹ Boll 145.

⁶⁰ Ro V:1181.

⁶¹ Ro. V:1182.

⁶² Ro V:1188.

⁶³ Boll 189.

den 3 maj, förmenades den återvända från sin vinterdvala på sjöbotten. Roten i *svala*, ie. **suel-* går i nordiskan till 1) dryck, 2) svälla, 3) kall.

Andra uppteckningar förmäler, att sjöfrun var en vit eller grå gås.

Kentaurer var *k v i n n o - o c h b a r n a - r ö v a r e*⁶⁴ och på en bild ses en sjö-kentaur bortföra en *nereid*⁶⁵. Kentaurers lust efter kvinnor bör i hög grad jämföras med germanska vattendemoner⁶⁶.

Sägner 'Barnsjön' återkommer i dessa uppteckningar:

- Näcken gick som häst vid Barnsjön, - barnen blev dränkta.
- Näcken vill draga till sin kvinnor och barn.

- Näcken som häst. Sexton skolbarn red på honom. Femton barn följde med Näcken i djupet. Sjön kallades sedan Barnasjön.⁶⁷

Omvittnad hos **antika** författare och konstnärer var myten om Kentaurers *k a m p l u s t*⁶⁸. Bland de berömdaste ställena är **Ovidius** beskrivning av Laphiternas kamp.⁶⁹

Som ovan nämnts var *näckar s t r i d s l y s t n a* och i en myt kämpar näckar mot varandra, varvid den segrande har en lie som han tjänat in såsom dräng⁷⁰.

I en uppteckning säges:

- Näcken klår upp en fiskare, som metar på förbjuden tid.

Bland *kentaureernas* attribut märkas särskilt *thyrsos*, *lyra*, *flöjt* och *fackla*. *Thyrsosen* jämföres snarast med sägner om Näckens salighet, som var beroende av en grönskande stav. Kentaurens *lyra* har en direkt motsvarighet i *N ä c k e n s h a r p a* och fiol. Fioler kallades dialektalt i Sverige för 'harpor', så skillnaden mellan instrumenten går inte att strängt uppehålla. Annars är harpan ett annat instrument än fiolen, vilken musikhistoriskt är utvecklad ur lyran. Den viktigaste skillnaden är, att på fiolen och lyran är alla strängar lika långa, medan harpans strängar är av olika längd. Det heter:

- Näcken spelade harpa.

F a c k l a n var ett viktigt attribut hos kentauren, och många av kentaureernas namn betyda 'fackla'⁷¹. Om *Näcken* sägs:

⁶⁴ Ro. II, 1:1038.

⁶⁵ Ro V:1038.

⁶⁶ Ro. II:1069 och Li II:38.

⁶⁷ IFGH 3196.

⁶⁸ Ro. II:1066.

⁶⁹ Ovid. Met. Bok XII, rad 210 f.

⁷⁰ Li. Sägner II:53.

- Näcken kom hoppande som ett ljus - ville åt stål.
- Ljus över sjön, Näcken lyser efter sitt offer.
- Näckaljus. Det var offer till Näcken för god årsväxt⁷².
- Näcken lyser med lykta, han visar sig aldrig.
- Näcken var ett ljussken.
- Näcken förväxlas med lyktgubbar (10 uppteckningar).

Detta leder över till, att kentaureer ofta beskrevs såsom underjordiska. De befann sig vid ingången till underjorden, och på samma sätt är stjärnhimlens kentaur belägen långt ner på södra stjärnhimlen, delvis i *Vintergatan* och nära *Altaret* som sades ligga vid ingången till Helvetet⁷³.

Näcken har i **folktron** ett nära samband med sjöar och vattendrag, vilka också troddes vara nedgången till underjorden eller helvetet. I sägner daterade till *Tomas* och *Lucia* (december) kommer *Näcken* genom strömmar och vatten och går på dessa nätter genom kvarnarna, som då måste stå en stund. Det heter:

- Strömgubben håller till i kvarnhjulet om Tomasmässnatt.

Om detta har ovan talats. Möjligen är kentaurens fackla att sätta i samband med deras placering i underjorden, där de måste lysa sig fram⁷⁴. Kentaureer räknades ibland till de underjordiska och på **grekiska** gravstenar ser man ibland kentaureer.

Gilgamesheposets *skorpionmänniska*, som bör liknas vid en kentaur, leder hjälten genom ett berg.

Kentaureer, särskilt *Cheiron*, Χείρων, var ansedda läkare.⁷⁵

Nordens vattenväsen kunna likaså någon gång uppträda som botgörare. Det sägs: (Opubl).

- En pojke som virat sin halsduk om havsfruns nakna barn, fick en salva, skaffade vind och botade sjuka. Med salvans hjälp botade han kungens sjuka dotter.

Näcken hörde till de **fördömda** och en sägen omtalar hur hans salighet likväl blev bekräftad. Det sägs:

- Näcken spelar på domedag.
- Den lövade käppen bevisar att även Näcken kan bliva salig.

⁷¹ Ro. II:1051.

⁷² IFGH 1117, s.16.

⁷³ Boll 446 f.

⁷⁴ Ro II:1055.

⁷⁵ Ro. II: 1067-70.

- Näcken under bron. En man säger: 'Förr grönskar den stav, som jag i handen bär, än att du, Näcken, skall till himlen komma. - Min käpp grönskas! - du blir salig.'

Sången bör möjligen knytas till *Kentaurens* stjärnbild, då den förekommer vid j u l , såsom framgår av detta:⁷⁶

Näcken.

Det var en gång en präst som red till *julottan* en julnatt. Han red över en bro och under den fick han höra en underlig sång. Han stannade och lyssnade och hörde då, hur Näcken gång på gång upprepade: 'Jag hoppas, jag hoppas på min förlossare!' Då tog prästen upp en förtorkad vidja som låg på bron, ställde ner den mellan ett par 'trô'(brostockar) och sa: 'Förr skall den vidja slå rot, grönska och växa, än du får en förlossare'. Han trodde, som alla andra, att Näcken var en osalig ande efter en ogudaktig människa som tagit livet av sig genom att dränka sig, och som skulle vara näck till domedag och sedan aldrig få nåd. Men när prästen red hem från *julottan*, hade den förtorkade vidjan slagit rot och det var gröna blad på den, trots att det var mitt i vintern. Då föll prästen ner på sina knän och sa: 'Nu vet jag förvisso att även din förlossare lever.' Sedan var där aldrig någon Näck mer. Det sägs, att det var under kvarnbron vid Prästkvarna i Gällstad, över vilken prästen i Bondegärde måste färdas, då han for till Gällstad.

Då *Näcken* beskrivs som f ö r d ö m d måste man jämföra med kentaurens fader *Ixion*, som på grund av sina brottsliga försök att fanna *Hera* blivit satt i underjorden, fastbunden vid ett hjul som ständigt snurrar. Hans samgång med molnstoden *Nephele* skapade kentaurens släkte. *Ixion* har jämförts med stjärnbilden *Engonasin*, *Herakles*⁷⁷, (♏ 2° - ♏ 8° = 23 december -29 januari).

Norra Kronan ♏ 14°-21° (5 - 12 januari) har kallats *Ixions hjul*⁷⁸. *Ixion* tillhör de fördömda som för sina gärningar måste lida eviga kval i *Hades*.

⁷⁶ Västergötland IFGH 4222:6.

⁷⁷ Boll 100.

⁷⁸ Boll 149.

På grund av sitt samband med *Kentaurerna* bör *Ixions hjul* sökas i de historier som förmäla, att *Näcken* satt på kvarnhjulet, stoppade eller höll kvarnhjulet. Dessa uppteckningar ligger strax före *jul*, *Tomas* och *Lucia*, och *Ixions hjul* är därmed att söka vid *Södra Korset* som 'kvarn'.

Då *Skyttens* stjärnbild motsvarar 20 februari - 20 mars och mars kallades 'vårmanad', bör man som jämförbara sägner andraga de, där våren är direkt angiven såsom tid för den förmenta händelsen. I några **sägner** angives *vår* som tidpunkt, men ofta står det bara att man *plöjde* eller *harvade*. Detta ägde rum på våren och **runstaven** har i början av mars en plog, annars är Bengts-dagen den 21 mars, märkesdag för plöjningen ('Bengt med ploget' kallad).

375. Vattenhästen som arbetshäst.⁷⁹

En annan gång var det en piga som skulle gå efter hästen en morgon. När hon kom dit, där hästen betade, var det två istället för en. Hon tvivlade på, att det var näcken, men hon var inte så rädd av sig, utan tog den ene och började *harva* med. Hon tordes inte stanna eller lösa honom utan körde runt om omkring och höll på hela dagen. När hon sedan skulle släppa honom på kvällen, lossade hon sitt förklädesband. Han tog förklädet i munnen och hoppade i sjön. Sedan såg man aldrig näcken mer vid den sjön. Det skall ha hänt i Småland.

★

En kvinna⁸⁰ skötte *vårbruket* under mannens sjukdom med en vitan häst, som hon piskade hårt och som sedan visade sig vara Näcken: En dag sade hon halvt för sig själv: "Kors i Jesu namn, så det går!" och då hann hon inte göra sig fri från tömmarna. Hon måste, sig själv till straff, följa hästen i djupet.

★

Lill-Olle i Lotorp⁸¹, han körde åkern med Näcken en hel dag. Han var nere och hämtade hästen. De gick och betade där nere vid ån. Och där var det en häst som han inte kände igen, men han såg ut liksom de andra hästarna. Och han tog och spände den för *plogen*, och när de hade fått stålbettet i mun, så måste han draga med. Och han gick för *plogen* hela dagen. Men sedan på kvällen, då Lill-Olle

⁷⁹ L II 40.

⁸⁰ L II 42.

⁸¹ L II 43.

släppte i vall hästarna, så varnade han, vad det var för en som han hade *plöjt* med, ty han barkade iväg ner i ån, genast han vart lös.

En annan **sägen** säger:⁸²

⌘ Klövedals församling på Tjörn ligger en tjärn som heter Tolleby tjärn. I denna tjärn sägs det bo en dulde (= Näck el. likn.). Kringboende folk sägas ha sett honom. Så berättas, att en gång kom en bonde gående i närheten av tjärnen. Då fick han se en häst komma springandes. Hur det nu var, fick bonden fatt i hästen, men då han förstod, att det inte var någon vanlig häst, han fånget, lade han på honom en stål-grimma. Hästen var väldigt stark och yster och bonden gjorde hela vårarbetet med honom och då detta var gjort, tog han av hästen stålgrimman. Men då försvann hästen i ett eld-bloss.

Slutligen några sägner från **Bohuslän**⁸³:

⌘ Näcken omtalas rätt ofta och nästan alltid är det obehagligt att ha med honom att göra, men en bonde på Huseby hade nytta av honom. Näcken som förskapat sig till häst, gick och betade på Husebybondens äng. Bonden hade skaffat sig en signad grimma, som han lade på näcken och så gjorde han sitt *vårarbete* med honom. Det var för bonden en bra häst att ha, outtröttlig var han, och foder behövde han inte. I slutet av *våren*, när bonden harvade, föll grimman av näcken och han skenade iväg med harven. Vid Gullborg bar det i sjön. Å Ellösfjorden, mitt för Grönvik, rev näcken upp en håla på sjöbotten för att lägga harva där, men han blev ej den kvitt utan fortsatte över Skaftö till Stockevik och ut i Gullmaren. En vit gång i bergen - en kvarts-gång - samt repor i bergen utmärker var näcken skenat fram både på Orust och Skaftö, och där det är jord är alltid marken svart och gror varken gräs eller ljung och är det så kallade harvedrat.

⁸² Li II:44.

⁸³ Sägensamlingen nr. 344, 345.

345. Näcken⁸⁴

En moster till mig berättade, att man i Gryttom i Brunskog hade fångat näcken. Det var en kritvit häst, som kom upp ur sjön. Man tog och spände honom för *plogen* och körde, så att fradgan stod omkring honom. När man sedan släppte honom, så försvann han åter ner till sjön och blev borta.

Det sades, att näcken inte kunde skaffa sig mer virke än till en halv båt. Om han hade kunnat rusta ut en hel båt, så hade han blivit vådlig, ty då hade han kunnat locka människor i båten.

★

En näckhäst, de kallade, gick vid sjö-landet vid Daglösvisken här i Kroppa. En bonde där tog eldons-pungen och kastade över hästen. Då blev hästen kvar. Så satte bonden honom för *plogen* och skulle plöja med honom. Gubben var stor och stark, som de var förr i världen, och de körde hela dagen. Men om kvällen störtade hästen i sjön, så att röda forsen stod om honom.

★

Stenbocken

Stenbockens stjärnbild motsvarar tiden 21 mars och en månad framåt. Under denna tid infaller **p å s k e n** och det är nu, som man i **folktron** menat sig fara till *Blåkulla* och *bocken*. Träsnitt och målningar från renässansen visar gärna, hur häxorna dansar och festar på *Blocksberg*. Överst tronar en figur, hälften människa, hälften bock. *Stenbockens* stjärnbild menades under antiken vara *Ågipan*, guden *Pans* son. Enligt den **grekiska** gudasagan hade *titanerna* angripit *Olympen* i den första folkstriden och enligt **egyptierna** var det *Tyfon* som angripit gudarna. Härvid hade *Pan* givit dem det rådet, att förvandla sig till djur, för att på så sätt komma undan faran. *Pan* hade förvandlat sig till bock och hans son, *Ågipan* hade sedan som tack blivit satt på himlen av *Zeus* såsom *Stenbockens* stjärnbild. Han föreställer en g e t med f i s k s v a n s

⁸⁴ Bergstrand, Värml. 1948:27.

medan **egyptierna** avbildade *Stenbocken* såsom hälften människa och hälften bock.

På detta sätt avbildas ofta Satan eller Djävulen på Blocksberg.⁸⁵

I **Eddan** beskrivs den första folkstriden mellan asar och vaner i **Vøluspá**. Häxan *Gullveig* bränns i *Hárs* hall, det är *Valhall*. Och om påskén fanns **folkliga** föreställningar om *häxor* och huru de blev brända.

I **Eddans** *Valhall* finns en bock eller get på *Valhalls* tak, *Heiðrun*, ur vars juver mjödet rinner ned genom taket och i karet, varav sedan alla kämparna dricker sig otörstiga.

Kärnan i den antika myten är, att de olympiska gudarna förvandlade sig till djur, för att undgå *Tyfon*. Djurförvandling var ett ledande motiv i häxornas och påskkäringarnas föreställning om *Blåkullafärder* och föremål för **Kyrkans** förföljelse.

Ägipan gällde för att vara uppfinnare av strids-trumpeten och *bocken* eller Djävulen i *Blåkulla* kunde också på samma sätt, någon gång trumpeta. *Ägipans* stridstrumpet hade liksom *Heimdals* horn skrämt titanerna/jättarna på flykten. I **folktron** gällde vid påsk att häxorna blåste i sina horn, men omvänt kunde man skrämma häxor och påsk-käringar genom att tuta i lur.

Stenbockens läge på stjärnhimlen ligger nära *Pilens* stjärnbild vid *Hyperboréernas* land. Här är en boning för de evigt saliga, vilket hos **nordborna** motsvarade berättelsen om *enhärjarna* som lever evigt i *Hárs* hall eller *Valhall*. De **antika** folken menade att *Hyperboréernas* land låg i norr och *Stenbocken* har ansetts ligga i norr, motsatt *Tvillingarna* och *Kräftan*, vilket blir följderna av att man sitter vänd åt öster och Jungfrun, varvid man har *Tvillingarna* och *Kräftan* till höger och söder. 'Söder' betyder i den meningen 'sönerna', d.v.s. *Tvillingarna* som *Zeus söner*, *Dioskuroi*, till en rot **sūn*. *Kräftan* som i lat. *Cancer* bör föras till en rot **cancer* germanska **hōg-*, isl. *hágr* sv. *höger*.

*Indoeuropeiska ord för 'höger' har en bibetydelse av 'söder' genom roten *deks-, ty lat. dexter 'höger', motsvarar sanskrit dáksina- 'höger, söder'. Dexter är också namn på Stora Hund som⁸⁶ med sin stora stjärna, Sirius, har en längd motsvarande Tvillingarna.*

⁸⁵ Soldan-Hepppe, Häxenprozesse Bd. II:130, 224, 312. München 1912.

⁸⁶ Allen 118.

Man kan också orientera sig genom *Örnens* stjärnbild, ty den uppgår i *Stenbocken* och heter på **latin** *Aquila*, vilket skall jämföras med **romarnas** namn på *n o r d a n v i n d e n*; *Aquilo*.

Man kan också orientera sig efter *Okeanos* som uppgår i *Väduren*. Okeanos tänktes bygga längst ut i väster.

Svanen

I *Stenbocken*, med samma *längd*, uppgår *Svanens* stjärnbild. Denna var enligt sagan, *Zeus*, då han i en svans skepnad närmade sig nymfen *Leda* för att kunna förena sig med henne. Enligt andra förföljde *Zeus* som *svan* *Nemesis*, vilken flydde undan, förvandlande sig till allahanda djur; fågel, fisk, för att undgå den kärlekstörstande guden; dock dukade hon till slut under och blev havande genom *Zeus*, men lade ett ägg. Ur detta ägg kläcktes senare *Helena*, som blev orsak till det trojanska kriget. Enligt andra sagesmän föddes också hennes bröder, argonauterna *Kastor* och *Pollux*, de himmelska *Tvillingarna*, ur ägget.

Sedan *Nemesis* lagt ägget, övergav hon det och det hittades av några herdar, där det låg i gräset. Enligt andra gavs ägget åt nymfen *Leda*. *Hermes* kastade ägget i hennes famn, varpå hon fostrade det sedermera utkläckta barnet.

Eileithuia, födelsegudinnan

I *Stenbocken* uppgår också *Eileithuia*⁸⁷. Hon har samband med *Adrasteia*, som var *Zeus* amma, och hon hjälpte *Leto* att föda *Apollon* och *Artemis*, då dessa föddes i Hyperboréernas land. *Eileithuia* har på så sätt ett visst samband med de saligas rike, Hyperboréerlandet. Då *Leto* och *Leda* sammanblandas⁸⁸ stundom, flyter också barnen; - *Letos* barn *Apollon* och *Artemis* - och *Ledas*, ur ägget framsprungna barn, *Kastor* och *Helena* - samman.

⁸⁷ Boll 20, 212. grek. Ειλείκψια

⁸⁸ Ro. II. 2:1924.

Som Födelsegudinna får *Eileithuia* också samband med *moirerna*, ödesgudinnorna som liksom de germanska *nornorna* råder över liv och död.

I *Stenbocken* uppgår också *Nereiden*. Nereider var *sjöjungfrur* som spann och spådde framtida öden. De påminner om *nornor* i detta. *Nornor* tänktes också vara komna ur en *sjö*⁸⁹.

I **Hermes** stjärnbildsförteckning uppgår också *Musen*, utan några närmare angivelser⁹⁰.

Till *Stenbocken* kan man sätta *Lyrans* stjärnbild. Sagan omtalar, att guden **Hermes** gjorde lyran och borrade hål för strängarna, redan då han som lindebarn låg i vaggan. Så liten han än var, hade han redan stulit guden *Apollons* kor, och då detta uppdagades, gav han guden sin lyra i förlikning. Den sitter nu på stjärnhimlen ditsatt av *Zeus*.

Slutligen måste man nämna *Vintergatans* stjärnbild. Den sammanhänger med *Stenbocken* på ett särskilt sätt. Då man trodde att *Vintergatan* var en gammal sols eller solens väg, satte man samman solstånds- och dagjämningsstjärnor med *Vintergatan* som troddes vidröra jorden vid sin ända eller, som i detta fallet menades komma ner på jorden vid påsk,⁹¹ varför denna tid, påsken också blev en tystnads-tid, helgad åt de avdöda och uppståndelsen. Särskilt kommer detta fram i Långfredagens folkliga uppteckningar.

Via komplexet kring *Vintergatan* kommer man på skilda vägar, direkt eller indirekt in i medeltida föreställningar. Ty *Vintergatan* ansågs vara ett *träd*, *vind-träd* och man har jämfört *Yggdrasils* ask med *Vintergatan*⁹². Vid *Yggdrasils*-asken byggde *nornorna*, vars namn *nornor* bör föras till en indoeuropeisk rot **ner-* 'sno, vrida' i den betydelsen, att de, *nornorna* tänktes *sno* människornas ödestrådar och skipa deras liv. På samma sätt bör havsguden som uppgår i *Stenbocken*; *Nereis* eller *sjöjungfrun* *Nereiden*, som jämväl spår, (alla *antika havsgudomligheter* spår), föras till roten **ner-* i betydelsen 'sno' och dessutom sammanföras med väderstrecket *norr*, vars rot likaledes är att sätta **ner*. Som ovan nämnts är *Stenbocken* nordlig, vilket kommer fram i den därstädes uppgående stjärnbilden

⁸⁹ Völuspá 20; ...ór þeim sæ'.

⁹⁰ Musen; "en orenhet i hushållet".

⁹¹ *Vintergatan*, kompendium nr. 59.

⁹² *Vintergatan* komp. Nr. 95.

Örnen, lat. *Aquila*, vars namn bör jämföras med lat. *Aquilo* 'Nordanvinden'.

I **Eddan** står, att *n o r d a n v i n d e n* kommer av en örn, *Hräsvalj* (=Lik-slukaren).

Väderstrecket *norr* är uppkallat efter stjärnbilden *Nereis* och inte tvärtom.

N o r n o r n a s samband med påsk framgår av **tyska** barnvisor om 'de tre Marior' eller 'Jungfrur'. I ett flertal relativt moderna sånger ser man ett återsken av de hedniska nornorna, vilket redan iakttagits av **Grimm** m.fl.

Detta leder över till den fornnordiska religionens *Valkyrior*. Dessa behandlas här, (egentligen felaktigt), som medeltida, då de isländska uppteckningarna är från 1200-1450. Egentligen är dessa dock närmast att parallell-ställa med antika lämningar. Motivkretsarna är ålderdomligare än den närmast medeltida folklivs-traditionen, som i sin tur ofta upptecknats i modern tid.

Nornor och f. övr. även människor kunde vara *valkyrior*. Dessa hade slutit avtal med *Odin* om en tids tjänstgöring, som bestod i att de på gudens befallning fälde vissa hjältar som sedan kom till *Valhall*. Valkyrior tjänstgjorde i *Valhall*, där de rengjorde bordbonader. De var synnerligen krigiska mör och deras namn erinrar ofta om *s p j u t*⁹³, *h j ä l m*, *d ö d*. De har också namn såsom 'staven'⁹⁴ och genom sin nästan militära framtoning och egenskapen att kunna flyga, erinrande om senare tids häxor. Valkyriorna flög till *Odin* i *Valhall*, liksom att häxorna flög till en eller annan gud eller djävul i *Blåkulla*, där de slöt avtal och skrev in sig.

Sentida häxor kunde vara organiserade militärt och de bar titlar såsom "överste" eller "kapten". En känd häxa i **folktron** var *Kapten Elin*. Namnet *Elin* erinrar om den antika *Helena*⁹⁵, som var orsak till det trojanska kriget och mycket krigisk.

Helena liknade också sentida häxor på andra sätt. Hon kunde förvandla sig och uppträda som en skenbild medan hon i verkligheten befann sig på en helt annan ort⁹⁶. Det var omöjligt att döda henne⁹⁷. Hennes olika män; *Paris* och *Menelaos* m.fl. försökte

⁹³ Geirahød.

⁹⁴ Gøndul.

⁹⁵ *Elin* såsom kortform av *Helena*, se Alv Henrikson, Alla årets dagar, s.277

⁹⁶ Ro. I. 2:1942.

⁹⁷ Ro. I. 2:1947.

bringa henne om livet, dock utan att lyckas. Hon var också trollkunnig och kunde tillvarata ormgift.⁹⁸

Helena var född ur ett ägg av den bevingade modern, hämndegudinnan *Nemesis*, och *Zeus*, i en svans skepnad, var hennes fader. Hennes samband med flygande varelser var genom detta stort.

I de sentida och medeltida sagorna finns flera hjältar som var födda ur ett ägg.

Starke Matts var närmast en *Herakles*-figur, som på befallning av en kung utförde fantastiska bedrifter. Hans ”namnsdag” var i fastan, den 24 februari och **Runstaven** hade den 22 februari ett ägg. Bäst bevarad är denne, ur ett ägg födde Heraklesgestalt i den norska folksagan *Mumle Gåsäg*.⁹⁹

Den antika sagan om *Kastor*¹⁰⁰, som var bror till *Helena* och likaledes född ur ett ägg, och som deltog i Argonaut-tåget, återfinns tydligast i den jämförbara halländska sagan ‘Swän Jässlings’.¹⁰¹

Hjälten som föddes ur ett ägg, byggde ett fartyg som var förtrollat och kunde gå över både land och vatten. Han, Swän Jässlings, samlade på sig sagolikt begåvade hjältar under vägen, och med dessa seglade han iväg för att frälsa en prinsessa från trollen.

Till bilden av de militärt organiserade häxorna och påskkärningarna hörde, att det i *Blåkulla* också fanns en kock. Detta erinrar om Eddans kock i *Valhall*, *Andrimner*. Han steker varje dag i kitteln ‘Eldrimner’ galten *Sæhrimner*, och då de döda hjältarna åter därav, blir de åter helbrädda. Om detta öde också gällde skadade valkyrior, framgår inte, men i *Blåkulla* blev de stridande häxorna åter helbrädda genom att uttala en formel:

- Sår idag och helt imorgon!’

Därmed är vi över på *Helenas* moder, *Nemesis*. Hon var hämndegudinnan som straffade övermod hos människor. Just detta drag, att kunna hämnas, var också vanligt hos häxorna. Om de hade denna egenskap från de fornnordiska gudinnorna, *Vår* och *Syn* m.fl. eller från den antika *Nemesis*, går inte att se. Ty de nordiska

⁹⁸ Ro. I. 2:1948.

⁹⁹ Asbjørnsen og Moe s. 111.

¹⁰⁰ *Herakles* samband med de ur ett ägg födda Kastor och Pollux ser man på Tvillingarnas stjärnbild som vanligen kallas *Herakles* och *Apollon* eller Kastor och Pollux.

¹⁰¹ Bondeson, Hall. sag. s. 7.

asynjorna, varav några var hämnande, bör föras till påskens, då de nämns i samband med *nornorna*.

Hämnad-motivet kommer kanske tydligast fram hos gudinnan *Vår*. Hon sägs övervaka att män och kvinnor håller sina avgivna löften och hon hämnas dem som sviker. Hon har givit namn åt årstiden *våren* och månadsnamnet *vårmånad* ”mars”.

Den antika *Nemesis* som liksom *Diana* m.fl. under senantiken kvarlevde i vissa ordnar, var sedan ständigt föremål för **Kyrkans** kanoniska rättskipning och särskilt *Nemesis* kom på grund av sin egenskap av hämndegudinna tidigt att sammanblandas med andra liknande gudinnor, inte minst genom **Kyrkans** påverkan. De som beskyldes för det ena och andra kom till sist att likna sitt rykte. Här kan man inte längre skilja på skuld och oskuld, uppsåt och oaktsamhet. Det som dock till sist får **Kyrkans** idéer på fall, är att de påstådda brotten var fysiskt omöjliga att utföra; det går inte att flyga på ett kvastskäft, även om man än vill, aldrig så mycket. Utvecklingen bort från häxbeskyllningar var ett resultat av upplysningens idéer.

Tidigt kom *Nemesis* att sammanblandas med underjordiska helvetesgudinnor och furier, och **Kyrkans** lagar vände sig även mot ex. *furierna*, hämndegudinnor, vilka säkerligen verkligen dyrkades under senantiken och medeltiden. Dessa kom i *Norden* att sammansmälta med *sejdkonor* och det fanns tjugo olika sorters sejd, vilket allt kom att uppgå i häxornas påstådda och inbillade bedrifter.

Eddans sejdkona, den i *Valhall* brända häxan *Gullveig* eller *Heidi* visar ett nära samband med påskens häxbränningar, häxkonster och skadetrolleri. Dessa sejdkvinnor var redan under hedendomen ansedda för att vara onda och sattes i samband med asagudarnas första strid; med vanerna. Häxan *Gullveig*, vanligen ansedd för att vara *Freja*, är såsom sprungen av vaners släkt, här att sätta som en fiende till gudarna. Detta allt stämmer med den religiösa kärnan i den antika stjärnbilden ”*Stenbocken*”, då gudarna under sin första strid med *Tyfon* eller *titanerna* förvandlade sig till djur. Ett av dessa djur sattes på stjärnhimlen i *Stenbocken*.

Man ser då, att flera influenser samman-flödar i nya tidens häxor, varav de flesta har en antik religiös förlaga, medan en del är en följd av **Kyrkans** förföljelse.

Att påskkäringarna flyger, är en följd av att *Nemesis* flög; hon avbildas vanligen bevingad och älskades av *Zeus*, då denne över-gud var i en svans skepnad (=Svanens stjärnbild). Såsom h ä m n d e - g u d i n n a levde hon kvar, i ty att häxorna kunde hämnas oförrätter och liden försmådd kärlek. *Nemesis* avbildas med *piska*, *våg*, *hjul* eller *töm*. Alla dessa attribut återfinnas också hos häxorna.

Hennes dotter, *Helena*, var en slags krigets gudinna och levde kvar i häxan *Kapten Elin* (*Helena*=*Elin*) och härav ser man den antika influensen ända upp i *Norden*.

Antikens Helena kunde gömma sig, så att hon, om än i synlig måtto tillstädes, likväl befann sig på en helt annan plats. Detta är ett vanligt häxmotiv i **Norden**; att häxan är i *Blåkulla*, medan maken tror henne om att ligga i sin säng och sova.

Som *furie* eller *erinya* förenade sig *Nemesis* med **Nordens** sejdkonor och dessas skadetrolleri trodde man på, såväl under hedendomen som under nya tiden, ja ända in på 1900-talet.

Att häxorna b o l a r med guden eller D j ä v u l e n är ett vanligt motiv som i hög grad stämmer med den antika sagan om hur *Zeus* i djurgestalt älskade *Nemesis*, som därvid också förvandlade sig till ett flertal djur.

Huruvida *Oden* i *Valhall* könsligt beblandade sig med valkyriorna går inte att utläsa ur Snorre **Edda**. Dock ger *Oden* valkyrior ringar och halsband¹⁰² och på samma sätt ger 'den Onde' häxorna gåvor som sänkas ned genom skorstenen.

Att *Oden* snart kom att liknas vid 'den Onde' följde i *Norden* av att ett intervokaliskt 'p' var så svagt i flera dialekter, att det inte höll sig kvar. *Odens* dag blev *onsdag*. 'Odens sal' blev ortnamnet, (Halland) *Onsala*. Därmed var marken jämnad för att kalla *Oden* 'den Onde'. **Etymologiskt** är gudanamnet *Oden* snarast att föra samman med latinets *Vates* 'siare'.

Folktro m.m.

Efter denna översyn av stjärnbilderna i *Stenbocken* skall vi nu rannsaka **folklivsuppteckningar** och sägner kring fastan och påsken och se huruvida dessa uppteckningar kan förklaras ur stjärnbilderna och sagorna om dessa.

¹⁰² Vøluspá vers 29.

Stenbocken återfinns i det att häxorna, då de om påsk kom till *Blåkulla* och 'Gamle-far' eller 'Gammal-Erik' ofta mötte en mansperson som delvis var bock. Det heter:¹⁰³

- ...Han kom i alla fall med till *Blåkulla* och där satt själve Gamle-far med en bockfot och en hästfot...

Den get-gestaltade halvmänniskan på stjärnhimlen var *Pan* eller *Aigokeros*, eller *Ågipan*, uppfinnare av musslan, vars trumpetande förjagade titanerna sedan de råkat i *Panisk* förskräckelse.

Av **Eddan** framgår att gudarnas första fiender, vanerna stormade Asgård, men också att jättarna skrämdes undan av *Heimdals* horn¹⁰⁴. Till vanerna räknades den brända men återuppståndna häxan *Gullveig*¹⁰⁵ (=Freja). Hon var densamma som sejdkonan *Heiði*. Häxorna som motsvarigheter till dessa vaner eller titaner lät sig skrämmas av ett horn. Men också vilda djur kunde skrämmas av lurblåsten. Här kommer likheten med den **antika** sagan; att *Olympen* stormades av vilddjuret *Tyfon*, som skrämdes undan av *Ågipans* stridstrumpet. Det heter från **Västsverige**:

- Man skulle blåsa i näverlur genom fähusgluggen påskafton för att skrämma häxor (V påsk 1140).

- Man sköt och skralade för att skrämma häxor (V påsk. 1830).

- Man stod på en höjd och slog stekpannor emot varandra för att skrämma påskkäringar (V påsk 1837).

- Man skjuter och blåser i lurar för att skrämma påskkäringar (V påsk 1838).

- Man skrämde bort häxor, varg och räv, genom att man påskmorgonen blåste i en näverlur genom fähusgluggen, (V påsk 1859).

- Genom att blåsa i horn och skramla med bjällror skrämde man troll och häxor (V påsk 1895).

- Man blåser i lurar och skjuter för att skrämma påskkäringar (V påsk 1917).

- Man blåste i horn för att skrämma påskkäringar (V påsk 1923).

- Man skulle blåsa i vallhornet för att skrämma bort vilda djur (V påsk 1949).

- Dymmelonsdag skrämmer man vargar genom att blåsa i fjolårets lur (V påsk 1951).

¹⁰³ Bergstrand, Hall. 1949:144.

¹⁰⁴ Vøluspá 46-47; *Heimdals* blåser, Yggdrasil skälver, alla räddas på Helväg.

¹⁰⁵ Vøluspá 21 f.

Den antika och fornnordiska gudavärlden har här delat sig så att människorna satt sig själv i gudars ställe och på lek härmar *Valhall*, i det att de bränner häxor på närmaste berg såsom om detta vore 'Hårs hall', d.v.s. *Valhall*. Motsatt har man uppmålat ett sceneri, där *Blåkulla* är en Helvetesplats där Satan med bockfot huserar. Det finns flera förklaringar. Aversionen mot häxorna såsom gudarnas fiender är förkristen.¹⁰⁶ Då den hedniska *Olympen* eller *Valhall* efter kristendomens inträde blir förhatlig, har man demoniserat denna plats. Häxornas/titanernas ursprungliga fiendskap till gudarna i *Valhall* har konsumerats av att också *Valhall* har blivit en helvetesplats. Häxorna tillhör i denna mening det äldsta skiktet i gudasagan. De ha känningar ner i titanernas ätt och företer likhet med *Themis* i det att de är straffande. De visar stor likhet med *Okeanos* och *Nyx*¹⁰⁷ dotter *Nemesis*, ty de är liksom hon, flygande, har attributen *töm*, *hjul*, *piska* liksom *Nemesis* och framför allt, de hämnas liksom denna gudinna.

Häxor visar också likhet med *Nemesis* dotter *Helena* i ty att de är organiserade i militära skrän, kan vilseleda folk om var häxorna befinner sig, så att folk tror att de ligger i sängen medan häxorna/*Helena* är på en helt annan plats.

Häxor tillhör som det äldsta skiktet i teogonin *titanerna*, *gulldåldern* och det förklarar varför de fruktar stål och låta sig skjutas med en silverknapp. De tänkes härstamma från en tidsålder, då det främst fanns guld.

Kyrkans förbud visar att häxorna funnits sedan sen-antiken, 400-talet och fram till 1800-. Man kan förmoda att deras historia liknar astrologins. Förföljelsen mot astrologin blev under 400-talet stark, vilket framgår av företalet till *Firmicus' Mathesis libri*. Följden blev att astrologiska handskrifter från de närmaste 600 åren saknas. Efter år 1000 börjar dock astrologiska skrifter åter dyka upp, och man kan gissa att de medeltida häxorna, av vilka **folktrons** häxor är en följd, är underkastade en liknande utveckling.

Man finner i stjärnbilden *Vintergatan* stundom en häxa, framflygande på en kvast. I *Vintergatan* som 'de dödas väg' befinner sig génierna, eller de dödas andar; här finns fallna krigare, såväl som gastar och änglar. *Vintergatan* blir i astrologi och **folktrö** både

¹⁰⁶ Vøluspá 21-22.

¹⁰⁷ Häxornas förmenta släktskap med *Nyx* 'natten' visar sig i det att deras verksamhet i hög grad var nattlig.

paradis och helvete. Såsom solens väg förenar den sig med jorden vid solståndsdagar jämte vår- och höstdagjämning. Den skär zodiaken mellan *Oxen* och *Tvillingarna* (24 augusti) och *Skorpionen* och *Skytten*, (24 februari).

Sambandet med *Stenbockens* stjärnor är treggehanda. Häxorna är guldålderns génier, titanerna som stormar *Olympen*. Detta ses i stjärnbilden *Stenbocken*.

De är som *Nemesis* och *Helena* kopplade med *Svanens* stjärnbild, ty *Svanens* saga är, att *Zeus* som svan med *Nemesis* avlade *Helena*, vilken föddes ur ett ägg. Detta ses av *Svanens* stjärnbild och dess saga.

Det tredje är, att häxorna fram flyger i *Vintergatan*, där de som génier normalt hör hemma. Då *Vintergatan* förenar sig med jorden uppstår ett förhållande som påminner om guldåldern¹⁰⁸. I bäckarna rinner mjölk. Således kan man vid påsk se påskkäringarna kärna i en bäck. *Vintergatan* är en väg av mjölk och ett band. Således kan påskkäringarna mjölka ur ett strumpeband eller ett par byxstroppar. Detta är symboliskt, ty tänkesättet är detsamma som i astrologin; - det lilla är såsom det stora. Av stjärnornas förväntade rörelser kan man läsa hur det skall bli i denna världen in i minsta detalj. Detta och mycket annat, varom mera senare, följer av *Vintergatans* stjärnbild.

Då häxorna genom sin förmåga att kunna hämnas får nästan profetiska drag, kommer de också att, liksom *Nemesis*, antaga drag av allgudinna och guda-moder.

De gamla gudinnorna helgades också vid denna tid och särskilt bör man härvid giva akt på *vårfrudagen*. Den 25 mars var hos romarna helgad åt den stora modern *Kybele*. Hon sammanföll f. övr. med *Rhea*, *Kronos* gemål som också hade skapat *Vintergatan* som en mjölk-väg i det att hon inför *Kronos* tryckte ut mjölk ur sitt bröst, då hon ville visa den tvivlande guden, att hon hade fött.

I Sverige heter den 25 mars 'vårfrudagen'. 'Vår fru' är antingen sammansatt av poss. pron 1:a pl. gen. 'vår', eller av årstiden 'vår' som i *vårmånad* 'mars' eller av **Edda**-gudinnans namn *Vår*.

Om gudinnan *Vår* skriver **Snorre**.¹⁰⁹

¹⁰⁸ I andra länder finnas föreställningar om häxor vid jul och midsommar.

¹⁰⁹ Gylfaginning 34.

- *Vår*, hon lyssnar på de eder och överenskommelser som män och kvinnor gör och det kallas "vårar-mål". Hon hämnas dem som bryter löften.

Det är troligt att **predikotexten** denna dag anpassats med hänsyn till denna understruktur. Det heter i evangelium enligt Lukas 1:26-38 om trolovning:

- Vid den tiden blev ängeln Gabriel sänd till en Jungfru som var trolovad med en man vid namn Josef.då sade ängeln till henne: 'Frukta icke, Maria, ty du har funnit nåd inför Gud'. Se du skall bliva havande och föda en son, och honom skall du giva namnet *Jesus*.'

Man har också lagt in **perikopet** Luk. 1:46-55, Marias lovsång som slutar: ...efter sitt löfte till våra fäder'... och Jer. 33:14-16, som börjar:

- Se dagar skola komma, då jag skall uppfylla det löftet som jag har talat om i Israels hus och angående Juda hus.

I **psalmboken** (1938) anges sv. ps. 1:3¹¹⁰.

- Så kom i helig prydnad, O Sulamit, du Kristi brud. I oskuld och i lydnad Möt här din herre och din Gud. - Han är din brudgum bliven, att frälsa dig från fall Och är för dig utgiven, att han dig helga skall. I trohet och i renhet Giv hjärtat med din hand Och vårda andens enhet Med kärlekens och fridens band.

Då häxeriet nådde *Norden* förenade det sig med de där varande förställningarna om sejd och häxbränning. Dessutom upptogs här, såsom folklore-materialet ger vid handen, föreställningar om de nordiska valkyriorna. Häxorna som i sin senantika överlämning flyger liksom *Nemesis* och *Helena* m.fl. kvinnliga gudomligheter; förvandlade sig också, liksom *Nemesis*, till djur. Till själva sagan om huru *Zeus* älskade henne hör, att både hon och *Zeus* förvandlade sig till djur. Också själva stjärnbilden i zodiaken, *Stenbocken*, är ett uttryck för sagan om gudarnas djurförvandling. Då tron på valkyrior sällade sig till häxeriet, var det inte så mycket för djurförvandlingens skuld, men fastmer för det, att valkyrior ingick avtal med överguden, *Oden*. Valkyriorna for till *Valhall* ungefär som häxorna for till *Blåkulla*. Valkyriorna var krigiska liksom *Helena* och de var i *Valhall* och fällde varandra liksom enhärjarna. Detta påminner

¹¹⁰ Sjungen om Marie bebedelsedag.

om häxorna, som gärna slås och sårar varandra, men liksom enhärjarna blir hela igen. Ibland talas i **folktron** om döds-ängeln, vilken närmast påminner om valkyrior, ty de sändes ut i slagen för att på uppdrag av *Oden* fälla vissa utpekade krigare. Om *Valhall* påminner det, att häxorna ibland sade att *Blåkulla* var en herrgård. Denna herrgård kunde vara av marmor.

Då *Zeus* samlade gudarna till rådslag för dessa fram längs *Vintergatan* och kom till hans marmorpalats. *Vintergatan* är den stjärnbild som förenar detta ställe hos **Ovidius**¹¹¹ med häxfärderna:

- När fadern, Jupiter, såg allt detta ifrån sitt höga slott, suckade han; och när han tillika påminte sig den vederstyggliga förplägningen han njutit vid *Lycaons* bord, vilket brott han, hindrad av det nyss skedda upproret, ej hunnit allmänneligen beivra, så upptändes han av en oändlig vrede, värdig en sådan gud. Han framkallar Guda-rådet. - De kallade infinner sig utan dröjsmål. - det är en hög stråt, märkbar på himmelen när han är klar, som kallas *Vintergatan*, och igenkänns av dess vithet; Här har de övre gudarna sin väg fram till den store Jupiters hov. - På sidorna till höger och vänster bebos mindre salar med öppna tillgångar, alla tillhöriga gudarna av högre rang¹¹². - Guda-hopen av mindre rang¹¹³ bo här och där, avskilda från dessa. - De mäktiga och förnäma himmelens invånare har satt sina boningar främst. Här är det stället, som, om jag får tala, väl må kallas själva himmelens huvudstad och Konungasäte. - När nu Gudarna satt sig ned uti den innersta marmorsalen, steg Jupiter själv, vars säte var högre än de andras, upp på sin tron, stödjande sig på sin elfbensspira...”

En av **Eddans** valkyrior var dessutom *Nornorna*, så det finns ett samband mellan dessa gudinnor. *Nornorna*, som kommer, då ett barn föds, bör jämföras med stjärnbilden *Eileithuia*, födelsegudinnan, som förlöste *Leto*, då hon i Hyperboréiska landet födde *Apollon* och

¹¹¹ Ovid. Met. I:167.

¹¹² De högre gudarna, Jupiter, Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo. Även *Latona*, *Aurora* och *Bacchus* hörde hit, men de förra kallades *consentes*, emedan de utgjorde senaten eller Gudarnas Råd; de senare *selecti*, emedan de var upptagne och bevärdigade med högre rangen.-

¹¹³ *Plebs* eller *Dii minorum gentium*, av mindre rangen, som även kallas *Dii indigetes*, var förgudade hjältar och halvgudar, eller halvmänniskor, sådana som efter döden njöto gudomlig heder, t. ex. *Hercules* m. fl. Poeten kallar dem *Plebs* och sätter dem emot *Nobiles*, i anledning av romerska folkjäts rangordning, där *Patriocii*, eller Adelen var skilde från *Plebeji* eller ofrälse.-

Artemis. Nornorna tycks inte ha uppgått i häxföreställningarna, då de knappast var flygande. De hör enligt **Eddan** till Yggdrasils ask, världsträdet som bör sammansättas med *Vintergatan*. Liknande föreställningar möter inom tysk **folktrö**. Den nordiska **folktron** låter nornornas motiv lysa fram i uppteckningarna om skärtorsdag. De döda enhärjarna i *Valhall* visar sig tydligast i långfredagens uppteckningar och Blåkullafärder finns om skärtorsdag och kanske särskilt om påsk.

Häxorna är således sammansatta av flera element;

Senantika föreställningar om s t r a f f a n d e hämndegudinnor som innefatta allt från *Hekate*, *erinyerna* och ända till *Isis*, men särskilt, för att direkt knyta an till stjärnbilden *Svanen* - *Nemesis*, den hämnande ödesgudinnan och hennes dotter *Helena*. Vid sin ankomst till *Norden* förenade sig detta tankegodt med föreställningar om vad sejdkonor kunde utföra, jämte häxbrännningar; ty dessa sistnämnda spektakel är också (enligt **Eddan**, Vsp. 21) **inhemska**. Föreställningar om Valkyrior virvlar upp hela sceneriet om *Valhall* och enhärjarna och visar Blåkullafärderna såsom valkyriornas Valhallsfärd, där de slåss och faller varandra, men blir hela igen. De sluter avtal med *Oden*; i **folktron** 'den Onde, och 'vaktar bordbonader' (dukar av och på och diskar) och som häxor blir de ljusstakar. *Nornorna*, till sist, beskrivs som trollkåringar, men uppgår inte lika tydligt i häxorna, utan hålls åtskilda med sitt l a k a n d e , t ä l j a n d e , och s p i n n a n d e , särskilt före påsk.

Av de övriga stjärnbilderna i *Stenbocken* bör man nämna den ur *Nemesis* eller *Ledas* ägg framkläckte *Kastor*, *Helenas* broder. Hans argonaut-tåg finns i den halländska folksagan *Swän Jässlings*, vilken kläcktes ur ett ägg. Hans skepp, som gick över land och vatten bör jämföras med skeppet *Argo* som uppgår i *Stenbocken*.¹¹⁴

L y r a n s stjärnbild uppgår också här, och den har givit nerslag i **folktron** så, att man inte fick spela fiol i fastan. Ursprungligen har det väl varit så, att det var just det man fick!

A l t a r e t, som annars sätts till *Skorpionen* och *Skytten* tages upp i *Stenbocken* av **Teukros** och **Hermes** och bör sättas ihop med föreställningarna om a s k a n i fastan. *Altaret*, i *Vintergatan*, ansågs ligga nära *Helvetet*, men var då knappast en plats för enhärjarna, som

¹¹⁴ Boll 20.

snarast höra hemma i Hyperboréernas, de saligas land, nära **P i l e n s** stjärnbild. Av Eddan framgår, att enhärjarna är i *Valhall*.

Man bör också föra föreställningar om a s k a till *Vintergatan*, ty denna väg var som en gammal sols väg, bränd och därför en ask-väg.

M u s e n s stjärnbild som uppges av **Hermes**, bör man jämföra med **folktrons** och **Kyrkans Gertrud** den 17 mars, ty helgonet, som f. övr. i vissa stycken liknar en norna kallas också 'Gertrud med musen'. Hon avbildas i **almanackan** någon gång med en m u s , klättrande uppför en tråd.¹¹⁵

Ingen enskild stjärnbild har dock, vid påsk, lämnat så många minnesmärken i **folktron** som *Vintergatan*. Det är detta som gör att på s k e n l i k n a r j u l och även m i d s o m m a r , ty vid alla dessa tillfällen, sätter *Vintergatan* starkt igenom sina motiv.

Vintergatan ansågs vara en mjölk-väg, ett band, en väg av mjöl, rök, sand, korn, säd, damm, papper, silver, halm, salt; den var en kostig, den var beströdd med hackelse och ansågs slutligen också vara en kvarn-väg. Allt detta skall nu visas läsaren.

Nemesis

Nemesis är nära förbunden med *Svanens* stjärnsaga. Hennes kult höll sig i romarriket längre än annan hedendom, och man får förmoda, att hennes dyrkan som förekom under kejsartiden¹¹⁶ och fortsatte genom 4-500-talen också höll sig kvar under de mörka århundradena och liksom astrologin åter kom fram efter år 1000.

Som olycksbringande gudinna¹¹⁷ kom hon att förena sig med de föreställningar om sejdkonor, som senare gick upp i häxtron. Sejdkonor kunde orsaka sjukdom och död, skada boskap, skada gröda, förvandla människor, orsaka skada med trolleri. *Nemesis* var väl som ö d e s g u d i n n a mindre lämpad att leva vidare i häxorna. Dock kunde dessa sistnämnda utröna framtiden, vinna kvinnfolks kärlek, besvärja döda och andar.

En verkligt stor likhet mellan *Nemesis*¹¹⁸ och sentida häxor är, att de h ä m n a s övermod. Detta fanns också hos de nordiska

¹¹⁵ Lithberg, *Computus* s. 273.

¹¹⁶ Ro. III:141-42.

¹¹⁷ Ro. III:118.

¹¹⁸ Ro. III:124, 130

gudinnorna, särskilt gudinnan *Vår*, som hämnades dem som bröt löften mellan män och kvinnor. Det var ett viktigt drag hos *Nemesis*, att hon hämnades försmädd eller sviken kärlek.

Som hämnare förekomma häxorna ofta. Det heter i Västsverige (Påsk 1153):

- Prästen dödades av en giftig vind på kyrkbacken till straff för, att han röjde en påskkäring.

- ett par påskkärningar utpekades; de satt med ryggen mot prästen. De satte blodstörtning på honom, så att han dog (V påsk 1176).

- Påskkäring hämnas på en man som upptäckt dem (V påsk 135).

- Påskkäring vart nerskjuten - Skytten dör ett par dagar efteråt (V påsk 1386).

Några sägner få visar huru häxorna hämnas¹¹⁹.

En arbetare som bodde i Stavreby, Præstø amt, gick en *skärtorsdags* afton från Jungshovedgård, dit han var dag gick för att tröska, och åter hem. Då han nästan hade nått sitt hem, blev det hängt en liten kittel om hans hals, det blev honom givet en rävsvars i var hand, och det blev honom sagt, att han skulle trumma på ett gille. Han såg ingen, han hörde blott rösten; han fördes genom luften, men varthän visste han inte. Äntligen kom han till en stor plats, varest där var en stor församling människor som dansade och sjöng. Det var också några som spelade, men de hade inget ljud, så han hörde inget. Det blev nu tillsagt, att han skulle slå på trumma, och det gjorde han, men själv kunde han inte höra något. En gammal kvinna sade, att han skulle slå hårt, för vem som väl kunde höra det, kunde det höras över hela världen. Det varade länge, så kom där en förnäm herre, som var klädd i röd kjol, och han såg glad ut, och de var alla så glade för honom. Kort därefter gick han, och gillet var slut. Mannen blev nu förd till den plats, varest han fick kitteln, och han var fri för natten. Men varje *skärtorsdag* afton i 18 år måste han slå på trumma för trollhäxorna, som han trodde det var. Så blev han sjuk och lät hämta prästen, och berättade då allt för honom, vad han hade måst göra under många år. Prästen sporde, om han kände någon av dem. Han sade ja och nämnde en del av socknens folk, som han kände. Prästen sporde. "Var det inte flera?" - "Jo," sade mannen, "prästens moder

¹¹⁹ Sägensamlingen nr. 356 och 358.

var också med.” - ”Det är endast vidskepelser, min son”, sade prästen, ” somna nu in i salig tro, så finns inget som skadar dig.” Samme präst predikade en gång i **Kyrkan** mycket mot trollhäxorna, så att de förvred hans ansikte. Två män ur menigheten sade till prästen: ”Far får lov att sluta predika, ty fars mun sitter nästan ända bak i nacken!” _ ”Gör den det?” svarade prästen, ”så skall jag lära Eder att sätta den rätt igen.” Nu dundrade han än värre mot häxorna, och de måste än en gång rätta till hans ansikte. (VII s.111)

358. Häxor¹²⁰

Det var en som hette Burta på Grinn. Det var en riktigt stygg. Hon var husbonde över både björnar och vargar. Dem tog hon in till sig i stugan, och dem red hon på om *påsknatten*. Var det någon hon var arg på, så kunde hon ta död på både hästar och kreatur och allt som fanns.

En gång var de ute och gick skallgång efter varg och björn, och de visste att det fanns, men de kunde inte hitta dem. Då var det en som gjorde sig ärende till Burta på Grinn, han gick in där och bad om vatten, och då såg han att hon hade både vargar och björnar där inne. ”Om du talar om det för en enda människa hur det står till, så är du död på fläcken”, sa hon till honom. Och det lovade han, att han inte skulle göra. Han gick ut i skogen till de andra, och de frågade honom, om han hade sett någonting. Och han svarade inte, men han ställde sig och talade om det för ett stort träd, hur det var. Så hade han inte talat om det för någon människa. Men de tog och lade halm omkring stugan och brände upp alltsammans och käringen med.

Häxorna förmenades ha k ö n s u m g ä n g e med Satan, vilket blev föremål för **Kyrkans** kanoniska strafflagstiftning, första gången 1480¹²¹. Detta var också **antikt** i så måtto som, att *Nemesis* hade haft (ofrivilligt) könsumgänge med själva över-guden, *Zeus*, då han med henne avlade det ägg ur vilket *Helena* och *Kastor* framkläcktes.

Huru häxorna kunde ha umgänge med Djävulen, beskrivs ofta i **uppteckningar**. Det heter (V påsk 1507):

¹²⁰ Bergstrand, Dalsl. s. 146 - 53.

¹²¹ Handw. III:1828.

- Han kom också med, där var det kalas (i *Blåkulla*): 'De åt mycket styggt, de dansade och levde på alla vis. Men när de hade dansat, så skulle den onde 'begagna käringarna' - han tog en i sänder. Han red och käringarna skrattade och skrek. Men så blev det slut på kalaset. Alla reste och han såg ingen herrgård längre.

Påskägg.

Till påskens **sed**er hör också i hög grad påskäggen. Dessa ägg skulle gömmas i trädgården (Tyskland) och där skulle barnen söka efter dem och till de vuxnas glädje finna dem¹²².

Med *Helenas* födelse tillgick det så, att ägget, som *Nemesis* lagt, hittades i gräset (bland hyacinterna) av *Leda*¹²³, som uppfostrade barnet. Detta stämmer också med den **norska** folksagan *Mumle Gåsägg* där ägget med hjälten hittades av några mör. I sagan *Swän Jässl*ing som av motiven att döma (Argonaut-tåg) bör jämföras med *Helenas* broder, *Kastor*, finner två gossar ett ägg som de låter ruva och kläcka fram.

Nemesis.

Nemesis kännetecken återfinns till stor del hos häxorna. Hennes viktigaste attribut, a l n e n , var en stav med märken på för att kunna mäta. På ett ställe i den **senantika** litteraturen nämns att *Nemesis* prästerskap hade en stav, eller ett trä med taggar¹²⁴ eller knastar¹²⁵. På ett sentida fotografi av en by-häxa i **Bretagne**, ses en kvinna hållande i händerna en stav med centimeterlånga utstickande knastar eller kvistar.¹²⁶

Nemesis avbildas ofta med en t ö m i händer. Här finns det anledning att erinra om att **sentida häxor** ofta hade ett b e t s e l och t ö m m a r¹²⁷ som de lade om en dräng. Denne blev därvid

¹²² Becker-Huberti, M. Lexikon d. Bräuche. Freiburg 2000, s. 304.

¹²³ Ro. III:119.

¹²⁴ Ro. III:143.

¹²⁵ ...vertitur a sese rotans cum *ligno bifurci*...Ro. III:143.

¹²⁶ Soldan-Heppe, Häxenprozesse Bd. II:357, München.

¹²⁷ Handw. III:1884.

förvandlad till häst, på vilken häxan sedan kunde rida till *Blåkulla* el. dyl. Följande sägen är från **Sverige**:

366. Prästfrun som blev häst.¹²⁸

Det var en dräng på en prästgård. Och prästfrun var en sådan där trollkärning och skulle till Trondheim om *påsknatten*, och då tog hon drängen till att rida på, för se, hon hade ett sådant där betsel, så när hon satte på honom det, blev han häst. Och när hon kom fram, band hon honom vid en gårdsgård, men så for betslet av honom och när hon kom tillbaka, ville hon sätta det på honom igen. ”Nej”, sade han, ”nu skall vi byta!” Och så satte han betslet på prästfrun och red hem och ställde henne i stallet och det var en så grann märr. Men han låtsades inget om för prästen, utan på morgonen sporde han honom, om han inte ville köpa en grann märr, som han hade kommit över. Prästen var med ut i stallet och såg på och köpte märren och skickade efter hovslagare och lätt sko henne. Men då tog drängen bort betslet och då var det prästfrun som stod där, och då var de tvungne att skicka efter fältskäraren och taga av skorna och då flöt blodet från henne, så att säga.

Någon gång återfinnes *p i s k a n* som attribut hos *Nemesis*.¹²⁹

Om detta erinrar seden, att vid påsk piska varandra. Lördagen i påskveckan kallades ”pisk-lördag”.

Nemesis avbildas också med en *v å g*¹³⁰. Då häxorna håller möte i kvarnen, har *den Onde* ett *b e s m a n*, och väger häxornas ull. Har de för litet ull, så får de smaka på piskan¹³¹ eller besmanet. Piskan kommer också som attribut i handen på den som driver undan häxor.

Nemesis hade en *b o k*, vari hon skrev upp alla fall av *hybris* (=övermod) och straffet lät aldrig vänta på sig¹³². *B o k e n* bör möjligen jämföras med den bok som *Den Onde* har då han skriver upp häxorna.

¹²⁸ K 312.

¹²⁹ Ro. III:138, 159.

¹³⁰ Pauly, *Nemesis* 2368, Ro. III:163.

¹³¹ FSV, myt. s. 476 -80

¹³² Pauly, *Nemesis* 2366.

I en **sägen**¹³³ berättas om huru häxorna möttes i en kvarn:

- ...slutligen hördes åter en stormvind, och en vanställd varelse inträdde med en bok under armen. Det var mästaren... Nu lade han boken på bordet och öppnade den och, satte sig på stolen och sporde om där fanns någon ny, som skulle införas i rullorna.

I en **uppteckning** från Västsverige heter det (V påsk 1509):

- *Blåkulla* ritt; 'Hej, opp genom skorsten och inte stanna förrän vid Helvetes port!' Vandraren sade fel: 'Opp och ner!' Han skrev i *Blåkulla*: 'Jesu namn!' i boken. Den Onde kunde ej taga i boken mera...

Slutligen må den likheten påpekas att häxor kan flyga, vilket av **Kyrkan** betraktades som ett brott och fanns bland de straffbara gärningarna år 1480.¹³⁴

Nemesis avbildades under **antiken** ofta bevingad, vilket är så mycket lättare att förstå, då hon kunde förvandla sig till allahanda djur och i *Svanens* saga vara fågel och lägga ägg.

Helena

Nemesis dotter, *Helena* föddes ur ägget, som hittades av herdarna och övergavs till *Leda*, som uppfostrade barnet¹³⁵.

I **folktron** är häxan Sissas dotter, kaptan Elin¹³⁶. Namnet Elin är den nordiska formen av *Helena* och visar häxornas antika ursprung. Den krigiska *Helena* var skuld till trojanska kriget och häxor förekommer och nämns i samband med soldater, främst på det sättet, att häxorna var indelade militärt i 'överste, kaptan' och hade dylika grader, men också så, att de flyger med soldater, såsom i en sägen, där en soldat var i Tyskland, och kom hem med en påskkärings hjälp, varvid den otrogna hustrun avslöjades genom en känga, som därvid togs, och som senare användes som bevis (V påsk 1178).

Enligt **antika** författare, så kom *Helena* aldrig till Troja, utan endast hennes skenbild. Själv förblev hon ren och befann sig på annan ort¹³⁷. Detta erinrar starkt om att häxorna, då de var på

¹³³ FSV Myt. 477.

¹³⁴ Handw. III: 1828.

¹³⁵ Pauly *Helena* 2827.

¹³⁶ Mickels sagor, nr. 23.

¹³⁷ Pauly, *Helena* 2833.

Blåkulla troddes vara hemma samtidigt och ligga i sin säng: Det heter i några uppteckningar:

- Påskkäring lade en halmkärve i sängen, innan hon red till *Blåkulla* (V påsk 1193).

- En påskkäring har en mjölkhare, far till *Blåkulla*. Hennes man får då dela läger med en halmbunt (V påsk 1303).

- En påskkäring lade en halmbunt i sitt ställe i sängen (V påsk 1410).

- Kvinnan lurade mannen; denne sticker sin kniv i vad han trodde vara hustrun - men det var endast en halmkärve (V påsk 1470).

Bilden av *Helena* som en Εἰδωλον (Eidolon) 'skenbild, staty' bör sammanställas med hela komplexet i ty att häxor flyger, och är génier från guldåldern, den tid då titaner och gudar utkämpade sin första kamp, men också det, att génierna tar skepnad av människor som lever nu och umgås med dem som vanligt folk.

Man bör jämföra detta med häxorna i så måtto som, att kvinnor kunde vara skenbilder och i själva verket farliga häxor, som bedrog omgivningen angående sitt rätta ursprung.¹³⁸

Helena var också trollkunnig och det berättas, att hon kunde bemäktiga sig ormars gift¹³⁹.

Då hon kom till ön Pharos, hade hon med sig en ört som fördrev de talrika ormarna därstädes.

Häxan Sissa och hennes dotter, Kapten Elin, förmådde också i den sentida **sagan** bota ormars hugg och lägga om sår.¹⁴⁰

Menelaos ville döda *Helena* och släpa henne i håret. Han ville döda henne i Grekland eller låta stena henne i Troja¹⁴¹. Det berättas också att han skonade henne, då han såg hennes skönhet¹⁴².

Då *kapten Elin* skulle avrättas, slog straffet fel, ty man avrättade endast en halmkärve eller en stubbe.¹⁴³ Hon utnyttjade sin förmåga att förvandla sig, då hon skulle avrättas. Detta erinrar starkt om häxan *Gullveig*, som enligt Eddan, *Vøluspá* 21, blev stungen på spjut och brändes tre gånger, men ändå lever. I **folktron** sägs också:

- Kapten Elin blev hängd (V påsk 1220).

¹³⁸ Jfr. Pauly, *Helena* 2834.

¹³⁹ Ro.I:1948.

¹⁴⁰ Mickels sagor s. 115.

¹⁴¹ Ro. I:1947.

¹⁴² Ro. I:1945.

¹⁴³ Mickels sagor s. 118.

Liksom att *Nemesis* kunde förvandla sig till d j u r , kunde **folktrons** kaptan Elin förvandla sig till en gris (V påsk 1445).

Då häxorna kom till *Norden*, förenade de sig med de därstädes varande föreställningarna om häxan som blev bränd och som kunde sejda (=Freja), men också med föreställningen om valkyrior.

Valkyrior

Dessa var krigiska mör, liksom *Helena*, och de hade ett a v t a l med *Oden* om en viss tjänstgöringstid. Liksom häxorna, var valkyriorna, såsom tillhöriga gudavärlden, både människor och lägre gudomligheter.

Häxorna hade a v t a l med 'den Onde' i *Blåkulla*. De blev inskrivna i en bok eller blev märkta av 'den Onde', det heter:

- Kaptan Elin medförde en tös till *Blåkulla*. Tösen ville ej taga "Gudfar" i handen (V påsk 1462).

Liksom valkyriorna flög till *Valhall*, där de gjorde i ordning bordskärl och dryckeshorn, så for häxor till *Blåkulla* eller t.o.m. till *Valhall*, som i denna uppteckning:

- En påskkäring på väg till Valhall får en kniv i sitt ena lår, kastad av en som sedan kommer till Norge i krig (V påsk 1490, IFGH 4267).

Ibland beskrivs *Blåkulla* som en herrgård och liksom i *Valhall*, var där en *port*.

- *Blåkulla* var en herrgård - där var en port (V påsk 1458).

Häxorna avbildades framflygande i *Vintergatan* och där menades ligga gudars palats.

- till sist kom de till en stor herrgård, och där bodde 'själve gubben' - Gammelhans (V påsk 1506 och 1507).

Valkyriorna s ä n d e s av *Odin* ut i olika fältslag, för att fälla hjältar, som fördes till gudarnas boning och bordet i *Valhall*, där de sedan levde evigt. Även om skalder och präster beskrev det som en ära att få dö, så kan man förmoda att självbevarelsedriften inte var satt ur spel. Valkyrior blev nästan att jämföra med **Kyrkans** 'dödsängel'.

- Långfredagen bestänktes dörren med blod och röda kors mot dödsängeln (V påsk 525, 611, 1879).

Någon gång är häxtrons skyttar inte kvinnor, såsom valkyriorna, utan män, som här:

- En man som med Djävulens hjälp blivit "friskytt" skulle till *Blåkulla* för att inregistreras. Han läste fel på formeln (V påsk 1111).

Om *Valhall* och dess *dryck* erinrar denna **uppteckning**:

- Påskkäringarna for till *Blåkulla* påskafton och förnyade då sitt kontrakt med den Onde. Alla skulle dricka av en *dryck*, som bryggdes i en *storkittel* (V påsk 1186).

Det berättas i **Eddan** om *skap-karet* i *Valhall* som var så stort att dess *mjöd* räckte till alla.

Man jämför **uppteckningar** som dessa:

- Den onde köpte 18000 tunnor bönor åt påskkäringarna till påsk, men de är så många, att de endast får en böna var. De håller till på Lurö Bratt, där de åker skinnkälke (V påsk 1343).

- Skam skrev in häxorna i sin förening - han tog deras blod och skrev med. Det var gästabud och dans i *Blåkulla* (V påsk 1400).

- På långfredag skall alla grytor vara stjälpda. Man fick ej koka den dagen, ty grytan har sagt, att hon skall 'vila, vila' den dagen (S suppl.).

- Påskkäringar mönstras av den lede påskafton; de hade med sig gåvor till honom (V påsk 1497).

Av ordet "mönstras" utläser man den *militära* rangordning som kunde finnas bland häxorna, vilket erinrar om att *valkyrior* som kvinnliga krigare hade namn som innehöll orden 'sköld', 'hjälm' m.m.

Dansandet är ett vanligt motiv i samband med *Blåkulla*. Påskkäringarna såsom härstädes levande génier från en annan tid, *dansar* liksom vid julen trollden, också de génier från guld- och silveråldern¹⁴⁴.

Tomtar och hos romarna, larer, *dansar* likaledes. Dessa var avdöda förfäder o likn.

På stjärnhimlen möter man 'tre heroer' i *Vågen*. De var génier från den heroiska tiden och kallades *Ballistae* 'dansare'¹⁴⁵.

I människo-världen härmade man dessa scener och dansade under julen, man dansade ut julen m.m.

¹⁴⁴ En gravyr från 1700-talet visar dansande människor under silveråldern. Ovid. met. övers. Armini, Allhems förlag, Malmö 1969:8.

¹⁴⁵ Boll 259.

De som illustrerade eller mera handgripligt gestaltade dessa sagor kunde i värsta fall få plikta med sina liv.

Då man om påskafton, efter brasan, i vilken man brände häxor, dansade, erinrar detta om *Blåkulla* och dansen därstädes.

- Man dansade, drack brännvin och kaffe efter det att påskelden brunnit ner (V påsk 839).

Enhärjar

Därmed är man framme vid de i *Valhall* sittande enhärjarna. De var fallna hjältar från fältslagen, som av valkyriorna fördes till gudens boning. **Eddans** beskrivning handlar till större delen om, vad de åt och drack, eller omvänt, vad de inte åt och drack.

Enligt Snorre fick de inte dricka vatten med den motiveringen, att de, genom att utstå sår och slag förtjänade ett bättre öde än att dricka vatten. Nej, de fick mjöd av geten *Heidrums* juver och öl. Härav blev de otörstige och deras sår blev helade. På dagen gick de nämligen ut och fällde varandra, det var deras nöje, sedan de först om morgonen hade klätt sig i härkläder. Sedan satte de sig till bords och drack, och av mjödet, får man förmoda, blev såren läkta.

Långfredagens uppteckningar visar hur **folktron** har omgestaltat detta troskomplex. Man fick på långfredagen *inte* dricka vatten, ty då fick man bölder.

Vidare säger **folktron**, att man denna dag måste ligga och klä sig. Detta är allt att tolka rituellt. Hjältarna står upp från sin liggande tillvaro (i graven), klär sig och går ut och faller varandra, och går sedan hem och sätter sig.

På grund av detta fick man inte stå och gå och äta eller klä sig. Gjorde man något av detta stående, fick man sår och bulnader. Man måste sitta och dricka, liksom enhärjarna, annars fick man sår.

På samma sätt fick häxorna som i *Blåkulla* slog varandra med käppar ingen båtnad för sina sår om de inte uttalade formeln rätt:

- Sår idag och helt imorgon!

Dessa häxor bör jämföras med valkyrior, vilka genom sin krigiska läggning tog en aktiv del i striderna. De kämpade vid enhärjarnas sida.

För att bli helad från såren, måste man bete sig på ett visst sätt. I *Valhall* äts också en gris, *Særimner* som slaktades var dag och var

hel igen om aftonen. Stekaren heter *Andrimner* och kitteln *Eldrimner*. Då en kittel omnämnes i långfredagens uppteckningar bör den jämföras med *eld-rimner* och då man denna dag 'doppar i grytan' erinrar detta om samma sed på julafton. Galten vid jul jämförs med Stora Björn som också tänktes som en galt och Stora Björn kommer igen som en stjärnbild i *Stenbocken* hos **Teukros** m.fl.

Följande **uppteckning** erinrar om grisen som aldrig dör, då den slaktas, utan står upp hel igen:

- Långfredagen skulle man ej äta något 'som lidit döden' (kött, fisk, fläsk o dyl). (S supplement).

- Man fick ej döda djur långfredagen - ej ens loppor.

- Långfredagen skall man ej äta något som lidit döden, med tanke på Frälsarens död. På långfredagen fick man ej äta något som haft liv (S suppl.).

Det heter om långfredagen:

- Man fick ej gå och äta långfredagen (V påsk 424).

Till bilden av de döda hör, att de måste gå fram längs *Vintergatan* på bara, blodiga ben, ty den, *Vintergatan*, var besatt med knivar.¹⁴⁶ Att man inte fick gå *barfota* är ett återkommande motiv i långfredagens uppteckningar (V påsk 319, 350). Liksom att man annars skadar fötterna:

- Man fick ej gå barfota långfredag, ty då skulle man slå av sig tårna under sommaren (V påsk 630).

- 620. Man skulle gå barfota långfredagen, så fick man inte finnar under året.

- 587. Man fick ej gå barfota långfredagen, ty då fick man värk i fötterna.

- 396. Ej gå barfota påskdagen - då skadar man fötterna till sommaren.

Astralt hör motiven till *Vintergatan* och dess norra del. Det heter i en **rysk** uppteckning:¹⁴⁷

- Om påsken kommer *Vintergatan* ner till jorden, och visar de fromma själarna vägen till Paradiset.

Långfredagens uppteckningar visar ett nära samband med eddans myter om *Valhall*. Man bör då förlägga dessa myter till stjärnbilden *Vintergatan* i betydelsen "härvägen", 'de dödas väg' o. likn.

¹⁴⁶ *Vintergatan* komp. nr. 46.

¹⁴⁷ *Vintergatan*, komp. 59.

Enhärjarna tänktes var dag åter stå upp. Man får väl tänka sig att de döda krigarna förmenades stå upp om långfredagen. De tänktes väl kläda sig och här-kläda sig från sitt liggande tillstånd. Om återuppståndelsen erinrar följande uppteckningar, där man dock får tänka sig att sömnen är symbolisk för döden. I den antika mytologin var sömnen, *Hypnos* och döden, *Thanatos*, bröder.

- Askonsdag skulle de ha gryngröt, och när de ätit skulle de lägga sig att sova. När de vaknade skulle de ut och titta, vad de fick se först - om de fick se en gris, var det inte bra. Att se en häst, eller ko eller en människa först var bara bra; det var bara grisar som de inte ville se (V påsk 431).

- Långfredag skulle man klä sig liggande, så blev man frisk under hela året (V påsk 606).

- Denna dag, långfredagen, låg husfolket i sängen och tog kläderna på - det var för att linet skulle bli långt (V påsk 609).

L i n e t var symboliskt för livs- eller ö d e s t r å d e n som av nornorna i olika längder tilldelades människorna.

- Långfredag låg man med kläderna på för att få god skörd (610)

Skörden kom från *Vintergatan*, som en väg av säd, och kunde påverkas av människor då *Vintergatan* och jorden möttes vid jul och påsk m.fl. dagar. Därför ställde man sig som om man tillhörde *Vintergatans* folk, de döda eller de fallna krigarna. Denna härmning kom sig av det astrologiska synsättet att d e t l i l l a är som det s t o r a . Denna världen är en avbild av kosmos och stjärnhimlen. Vägar och sjöar här på jorden har en motsvarighet i himlen. De fallna krigarna här-kläder sig och står upp från sitt liggande läge, människorna göra likadant.

- Nu, långfredag skulle kläderna tagas på i sängen (V påsk 613).

- Långfredag skulle man ligga länge, för det var sorg (V påsk 634).

Tillägget med "sorg" kan vara för den saken, att seden blivit förkristligad.

- Vårfrudagen skulle man kläda av sig liggande - det gav skydd mot troll (V vårfrudag 2).

- Man skulle ej sova långfredagen (V påsk 382).

- Man fick ej sova middag - då bliver man sömnig hela året (S suppl.).

Från att ha klätt sig gick enhärjarna ut på tunet och fällde varandra, varefter de blev hela igen av att äta av grisen, *Sæhrimne*

och dricka mjöd och öl, sittande. De drack inte vatten och enligt **folklivsuppteckningarna** fick de ej gå och äta och dricka, de m å s t e sitta. Framför allt fick de ej gå barfota, då läktes inte såren. De var här-klädda enligt Sn. **Edda**. Uppteckningarna är belysande:

- Man fick inte gå barfota långfredag inne och äta bröd, man blev aldrig mätt (V påsk 438).

Här tages den aspekten upp att man inte blev m ä t t av bröd. Enhärjarna mätta sig av grisen *Særimnes* fläsk och det mjöd som rinner i skap-karet. Den r ä c k e r till alla i *Valhall*. Vidare:

- Man fick ej äta eller dricka gående (589).

- Man fick ej gå och äta långfredagen, ty då fick man ont i fötterna (598).

Här tages det upp, att man fick ont i fötterna, vilket kommer av att man ansåg *Vintergatan* vara besatt med knivar och de därstädes varande gick med blodiga ben. Av rituella skäl måste man s i t t a t i l l bords, annars blev man inte helbrägdagjord av fläsket och ölet.

- Man skulle ej gå och äta långfredag, ty då fick man sitta och dö. (618).

- Man skulle gå barfota långfredagen, så fick man inte finnar under året (620).

Här ha såren blivit omskapade till finnar, vilket förr i tiden kunde vara nog så farligt.

- Långfredagen skall man vara stilla, gå barfota och ej dricka mjölk eller mycket vatten. Man skall äta av julbrödet och ha glöd i träskorna (659).

Julbrödet hade en särskild kraft, då det kom från *Vintergatan* som en k o r n - v ä g och jorden och *Vintergatan* möttes vid jul. De döda var då på jorden, liksom vid påsk, varför långfredagen var en tystnads-dag liksom juldagen. *Hades* (= *Vintergatan*) är som Gud och plats t i g a n d e . Glöden i träskorna bör jämföras med att häxan *Gullveig* brändes i *Valhall*, tydligen samtidigt som enhärjarna satt där och drack.¹⁴⁸

Då *Vintergatan* och jorden möttes fick man se upp för *Vintergatans* knivar som sargade de dödas fötter, då de var på väg i sin pilgrimsfärd:

¹⁴⁸ Vøluspá 21,22.

- Aldrig sätta foten på bart golv långfredagsmorgon - ty då fick man bölder under foten hela året (350).

Huru enhärjarna f ä l l e varandra och blev hela igen, gestaltas i **folktron** så, att man gav varandra p i s k . I vissa fall är kvinnor och barn uttryckligen undantagna. Dessa uppteckningar är belysande. Det kunde också gestaltas så, att man denna dag utförde tunga arbeten, att man skar sig, att mordängeln kom och, slutligen, finns en del folkliga formler, som visar hur man menade att häxor och trollkarlar blev hela igen:

- På långfredag skall man arbeta hårt (575).

- Långfredag utfördes tunga arbeten (592).

‘Tungt arbete’ betydde kanske snarast att man från början haft ‘kampen på slagfältet’ i tankarna.

- Långfredagen skulle tjänstefolket utföra tunga arbeten (599).

- Långfredag - stryk (635).

- Långfredag kom dömle-gubben och töle-gubben och gav ris (668).

- Långfredag – ”pisk i röven ingen ingen middag” (697).

- Långfredagsriset fick barnen smaka (776).

- Det var långfredagsstryk (904).

- Det blev ris åt den som låg länge (906).

- Opp, opp, här är långfredagsstryk idag (930).

- De klådde varandra på l e k påsklördag (934).

Att man slog varandra ö m s e v i s stämmer med Snorre **Edda**; att det var på l e k , stämmer med ordalydelsen i Gylfaginning 40:

- *þeir berjask ok fellir hverr annan; þat er l e i k r þeira.* (De slåss och faller varandra, det är deras lek).

- Långfredags-ris - mordängeln kommer.

‘Mordängeln’ bör jämföras med valkyrian som här blivit lätt förkristligad. Mordängeln hör annars inte till motiven kring den kristna långfredagen.

- Man skulle piska de liggande långfredagen och sedan bjuda på brännvin (947).

Häri kan man se hur enhärjarna slår ned varandra och sedan sätter sig och dricker mjöd.

- Långfredags ris var blott för mankønet - det var ju karlar som hade varit stygga vid frälsaren. (964).

- Barn piskades ej (967).

Hur enhärjarna fäller varandra men sedan bli hela igen, avspeglar sig så:

- På *Blåkulla* högg käringarna varandra med träknivar: 'Idag delat, imorgon helat!' Drängen stack med en vanlig kniv; 'Idag delat och aldrig helat!' (1115).

- Mannen som smorde med hustruns smörja; Käringen sade: 'Sår idag och helt i morgon!' - Skomakaren: 'Sår idag och sår imorgon och sår så länge världen står!' (1143 + 1190).

- Horn-Per satt där på en kvarnstenen. Det blev slagsmål; helt idag och särt imorgon!

- Påskkärningarna kom in i kvarnen och började slå varandra med springe-stickor: 'Sönder idag och helt imorgon!' men den natten brann kvarnen (1377).

Vintergatan var också ansedd för att vara en k v a r n - v ä g ¹⁴⁹, vilket förklarar att häxorna möttes i kvarnen.

Här är några ytterligare uppteckningar:

- En gubbe högg sig i tummen, strödde aska i såret och satte fast tummen igen (V påsk 1457).

- Mordängeln var ute denna dag, Skärtorsdag. Man skulle ej använda yxa. (1768).

De (tillfälligtvis !) uppståndna enhärjarna slåss om långfredagen, som här återspeglar sig.

- Man skulle ej riva sönder sina kläder långfredag, ty då blir man trasig hela året (V påsk 49).

- Dömle-gubben eller töle-gubben kom och risade långfredag med en käpp, om man inte var snäll (73).

Det står uttryckligen i Snorre **Edda**, att enhärjarna väl drack öl, mjöd och åt gris men inte drack vatten. Det framgår av **folklivs-uppteckningarna** att man om långfredagen inte drack vatten men heller inte mjölk. *Vintergatans* mjölk var enligt stjärnsagan *Rheas* eller *Junos* eller *Marias* bröstmjölk och därför att betrakta som spädbarnsföda. Mjölkmät kallas i **uppteckningarna** ofta bara 'vit mat'.

- Man skulle ej äta vit mat långfredagen (455).

- Man fick ej äta mjölkmät eller dricka vatten långfredagen (574).

- Ej äta mjölkmät denna dag (588).

- Långfredag fick man ej äta vit mat (590).

¹⁴⁹ Tillhagen, Himlens stjärnor 1991:50.

- Ej dricka långfredagen. Då fick man svettas (597).
- Man skulle ej äta mjölkmat, den värkte ut (616).
- Man fick ej spilla ut vatten (629).
- Man fick ej dricka mjölk, långfredagen, ty då fick man bölder (638).

Denna uppteckning bör tolkas så, att läkningen av de ådragna såren uteblev om man inte drack det för enhärjar föreskrivna mjödet.

- Långfredag skulle man ej dricka kaffe (674).

Det sentida kaffet har makat sig in i kulturmönstret tillsammans med vatten och mjölk. Nästan alla **uppteckningar** grupperar sig kring vad man skulle äta eller inte äta. I detta avseende liknar hela komplexet Eddans Valhallsbeskrivning.

- Denna dag (långfredagen) skulle man ej äta kött, men mjölkmat (675).
- Långfredag skulle man ej äta mycket; ingen stark mat och helst mjölkmat (698).
- Långfredag - ej dricka mycket (701).
- Man fick ej dricka mycket - Frälsaren fick ej vatten (743).
- Långfredag - varken folk eller få skulle dricka då (744).
- Skärtorsdag och långfredag står ett bord dukat (1791).

Vintergatan

Ingen enskild stjärnbild har lämnat så mycket spår i de folkliga uppteckningarna som *Vintergatan*. Den var mjölk-väg, en väg av mjöl, rök, sand, korn, säd, damm, aska, papper, silver, halm, salt och strö. Den var en ko-stig och en kvarn-väg, en bäck eller ett band. Allt detta lyser fram i uppteckningarna.

Häxor och avlidna menades fara fram i *Vintergatan*. De var génier från guldåldern, som nu, då jorden och Vintergatan möttes kom till synes i denna världen.

Att häxorna ansågs härstamma från guldåldern och vara såsom titaner, vaner, jättar m.fl. ses av att de kunde skjutas med en silverkula. S i l v r e t tillhörde nästa ålder, gudarnas, *Zeus* ålder:

- Med en silverkula kunde man skjuta påskkäringar (V påsk 54).¹⁵⁰

Då Häxorna här jämföras med *Nemesis* och *Helena* är det bl.a. för det att dessa sistnämnda har släktskap med titanerna. *Nemesis* var dotter till titanen *Okeanos* och *Natten* och hon jämfördes med titanen *Themis* som ödesgudinna.

Omvänt kunde de génier som levde i denna världen nu, om påsken, i *Vintergatan* finna en väg till sin rätta hemvist, gudavärlden, *Valhall*, *Olympen* som de också bestormade. *Blåkulla* kom att motsvara dessa gudaboningar. Den hedniska strukturen i häxeriet är att folk fruktade och hatade häxorna såsom gudarnas fiender i sagan om *vanernas* och *titanernas* och *Tyfos* kamp mot gudavärlden. Vanerna räknades också in i gudavärlden, de var liksom titanerna förfäder men samtidigt fiender. Inställningen hos folk var helt ambivalent. Då man visste att génierna levde i denna världen såsom vanliga människor, kunde dessa avslöjas och dödas. Detta är den religiösa kärnan i **folktrons** uppteckningar jämfört med **Hesiodos** verk och **sagan** om *Helena* m.m.

Guldåldern var den tid, då titanerna styrde. Dessa var enligt antik mytologi *Kronos* och *Rhea*, *Okeanos* m. fl. De motsvarades i Norden av det släkte som föregick gudarna, *Vanerna*. Den kändaste av vanerna var *Freja* och hon beskrivs i **Eddan** (Vlsp. 21) som häxan *Gullveig* som brändes på bål i *Valhall*, men likväl åter stod upp. Hon beskrevs också som sejdkonan *Heidi*, vars skadetrolleri var till nöje för onda kvinnor. *Vintergatan* bör därför jämföras med guldåldersbeskrivningar hos **Hesiodos** och **Ovidius** m.fl.

Häxorna är som ättlingar till guldålderns génier av ett äldre släkte än gudar och gudinnor. De är fientliga till gudavärlden och till sin natur både goda och onda. Hela detta komplex har förkristligats. Och då man straffade häxor för de egenskaper som de förmenades ha, övertog man gamla hedniska föreställningar. Ty häxorna kunde flyga liksom *Nemesis* som avbildas med vingar och *Freja* som hade en falkhamn. De kunde förvandla sig till djur liksom *Nemesis* och *Freja*, och de bolade med guden/avguden liksom *Nemesis* i djurgestalt hade avlat *Helena* med *Zeus* och Eddans *Freja* beskylldes för att ha sovit samman med snart sagt alla i Asgård.

Ödesgudinnan bland titanerna, *Rhea*, som nästan var allgudinna hade sin stora fest den 25 mars i Rom. *Rhea* hade som *Kronos* maka

¹⁵⁰ Jämför V påsk 99, 1271, 1347, 1845.

ur sitt bröst tryckt ut den mjölk som flödade fram i *Vintergatan*. I *Norden* motsvarades hon närmast av *Freja*. Sagan om *Vintergatan* och guldåldern tangerar *Svanens* stjärnbild ty *Zeus* som svan älskade *Nemesis*. Hon, *Nemesis*, var också delvis av ett äldre släkte än gudarna.

Då *Vintergatan* vid jul, påsk, midsommar och Mikael kommer ner till jorden som en 'solens väg', möts två världar. *Vintergatans* floder av mjölk som rinner fram på himlen, finnas nu också på jorden och häxorna sitter och kärnar smör i bäcken. **Ovidius** skriver om guldåldern¹⁵¹:

- Här såg man floder av mjölk rinna fram, där floder av nektar.

Det heter i **folkliivsarkivet**:

- Häxor kärnade smör i alla bäckar som rann från norr till söder (V påsk 1159).

- En man ser en trollpacka sitta och kärna smör i en bäck påskdagsmorgon. Hon hotar honom med att göra honom till krympling om han omtalar det och han tiger.

Här kommer också hämndmotivet till synes. Detta motiv förknippades i den **antika** världen kanske främst med gudinnan *Nemesis*.

Några **ytterligare** uppteckningar:

- Skärtorsdag hämtade trollkärningarna smör i bäckarna (V påsk 1243).

- En påskkärning satt i en bäck. En man nämnde hennes namn och blir av med sin häst (V påsk 1331).

Häxornas verksamhet tilldrar sig om natten. Så var *Nemesis* dotter till Natten. *Freja* var jämförbar med planeten *Venus*, vilken var nattlig i astrologin.¹⁵²

- En kärning kärnar smör i bäcken påsknatten (V påsk 1332).

- I bäckar som rann från norr till söder kärnade häxorna smör (V påsk 2220).

Man får av denna och liknande uppteckningar förmoda, att *Vintergatan* främst förenar sig med de jordiska vattendrag som var "nordrinnande". Dessa bäckar förmenades också vara hälsosamma, ty *Vintergatans* 'söta grädde' var hälsosam då den ingavs de sjuka av änglarna eller då den nedföll som dagg på jorden¹⁵³. Det heter:

¹⁵¹ Ovid. met. Bok I:97-122.

¹⁵² Ptol. Tetrabiblos, bok I, 7 'om dag- och nattstjärnor'.

¹⁵³ *Vintergatan* komp. nr 11.

- Man botar barn genom att doppa dem i en bäck eller i Helsjön om påsk (V påsk 2085).

- Det var bra att dricka ur nordrinnande bäck långfredagen (V påsk 2240, 792).

Guldålderns rättssystem

Då *Vintergatan/guldåldern* mötte jorden kolliderade också de båda världarnas moral-/rättssystem och det som för de gamla génierna, häxorna, var givet, uppfattades av världens människor som brott, stöld eller oanständighet:

- Käringar, iförda blott ett 'nät-skyнке', kärna smör i en bäck vid påsktiden (V påsk 1491).

- Stina S. mjölkar i luften spritt naken en skärtorsdagsmorgon. Hon har fått sin makt genom alrunan, som hon bl. a. stoppar in i en halmkärve som sedan far omkring på (V påsk 1103).

Under guldåldern togs allt för givet och man hade inga kläder. Äganderätten fanns inte, den kom med silveråldern, sedan *Zeus* hade vräkt undan *Saturnus* och tagit makten i världen. Till äganderätten hör sådana funktioner som att, låna, giva, byta, sälja, köpa. I astrologin är *Jupiter/Zeus* herre över lag, rätt och religion.¹⁵⁴ Med detta jämföres att man inte fick sälja, köpa eller ge bort mjölk i påskveckan. Under guldåldern var allt "gratis".

- Man skulle ej sälja mjölk under påskveckan ty då har häxorna förtrollat korna (V påsk 20).

- Man skulle smyga sig med mjölkkärlen fettisdag¹⁵⁵; såg grannarna en inte, fick man mycket mjölk (V påsk 87).

- Mjölk såldes inte i påskveckan (V påsk 314).

- Man fick ej låna eller giva bort, ej sälja smör eller mjölk (V påsk 359).

- Man fick ej giva bort mjölk (V påsk 418)

Också gåvan förutsätter, att det finns en äganderätt bakom. Utan äganderätt finns således heller inga gåvor.

- Man skulle ej bära bort mjölk (V påsk 1667).

¹⁵⁴ Morini, J. Bapt. Astrologia Gallica 1661.

¹⁵⁵ Fettisdag, i detta fall i påskveckan.

- Man skulle ej koka mjölkmat - den skar sig (V påsk 1671).

Under guldåldern fanns inte elden eller ens människorna. Det jordiska rättssystemet med ä g a n d e r ä t t upphävdes genom f r i d l y s n i n g . Det heter:

- Fridlysning av mjölken inom ett visst område skall ske skärtorsdagen (V påsk 1855).

- Mjolk som såldes i påskveckan korsades. En sockerbit lades i korset (V påsk 1890).

Det s.k. skärtorsdagsropet är möjligen släkt med denna fridlysning av mjolk: det sägs:

- Påskafton gå käringarna ut och ropa: 'alla kor mjölka i min bytta!' (V påsk 1336).

- Påskkäring ropade: 'Kor getter och får, mjölka i min bytta hela detta år!' (V påsk 1443).

- Dymmelonsdagen går käringarna upp på taken och ropar till mjölkturen (V påsk 65).

Ibland står påskkäringarna på taken. Detta möjligen för att komma närmare *Vintergatan*, liksom att sejdkonorna stod upphöjda då de sejdade. På Island på en ställning, *hjälle* och i övriga *Norden* på en sten.

Mjolk från taket

I **Eddan** står geten *Heidrun* på *Valhalls* tak. Mjöd rinner ur getens **j u v e r g e n o m t a k e t** ner i salen, där de döda kämparna sitter. I denna sal är det som *Gullveig* bränns och återuppstår.¹⁵⁶

- En flicka får lära sig trola i *Blåkulla*: hon kan mjölka genom en kniv i väggen. Hon bränns på bål (V påsk 1353).

- Bålet brinner ej förrän mjolk som häxan stulit slås däri (V påsk 1448).

- En gumma mjölkar genom en tunn-tapp i taket (V påsk 1478).

Följande **uppteckning** hör kanske också hit.

- Om det dryper av taken fastlags-dag, bli korna duktiga att mjölka (V påsk 2172).

I vissa uppteckningar får man inte kärna eller ens mjölka under denna tid:

¹⁵⁶ Vsp. 21, 22.

- Alla kor skulle mjölkas innan solen gick upp skärtorsdag (V påsk 90).

- Man skulle ej utföra bullrande arbeten i fastan...ej kärna (V påsk 304).

Under guldåldern var allt av guld och under de senare åldrarna tilltog grymheten i världen. Guldålderns génier tålde inte de senare åldrarna och flydde världen som det står hos *Aratos* m.fl. De kvarlevande halvgudomligheterna, *Skogsrån*, *Näcken* m.fl. tåler därför inte stål. Man kunde skydda sig mot häxorna såsom tjuvmjolkande andar med hjälp av stål:

- Man satte eggjärn vid trösklarna mot påskkäringarna (V påsk 451).

- Om påsken var det stål över djuren och i mjölkbunkarna (V påsk (V påsk 2036).

- Man lade en stoppnål i mjölkbyttan (V påsk 2044).

Bandet

Vintergatan ansågs också hos många folk vara ett band. Då många folkseder är utsnitt ur gamla riter som återger eller gestaltar stjärnsagor, är det ägnat att finna, att häxorna också gör något med band. **Astrologins** huvudtes, att det lilla är som det stora och, att denna världen är en avbild av stjärnorna, kommer till synes, då häxor kan mjölka ur ett band.

- Påskdagsmorgon ställde sig trollkärningen på en sten och mjölkade ur ett strumpeband (V påsk 1144).

- En kvinna som anmäls för trolldom, mjölkade i sitt strumpeband inför rätta. Hon skulle brännas på bål, men lågorna rörde henne inte förrän man hållt ut mjölken som hon mjölkade, över bålet (V påsk 1150).

- Påskkäringar for till *Blåkulla* - den Onde var värd. De kunde mjölka i strumpeband, kärna smör i en ler-håla, makt-stjälja djur, men var skickliga djurläkare (V påsk 1222).

- Botila (häxa) mjölkade genom ett strumpeband (V påsk 1408).

- De mjölkade ur en gårdsgårdshank. De mjölkade ur vänstra strumpebandet (1435).

Om förbudet att dricka mjölk och vatten långfredag har tidigare talats. De döda i *Valhall*, enhärjarna dricker enligt Eddan ej vatten och drycken som rinner ur getens juver är mjöd och inte mjölk.

De döda

Vintergatan har kallats ‘de dödas väg’; på tyska *Totenweg* och ‘härvägen’. Man fruktade de döda, ty de var liksom génierna från guld- silveråldern synska straff-andar. De döda spådde framtida öden och man gav akt på askan, genom vilken de meddelade sig. *Vintergatan* var ansedd för att vara en ask-väg, åtminstone under **antiken**. Vägen hade blivit bränd då *Phaeton* for fram med solvagnen och världen började brinna, men den tron fanns också, att den som en gammal sols väg hade blivit bränd och urgröpt. De döda gick fram längs denna väg och då *Vintergatan* och jorden möttes, gav man akt på a s k a n . Fotspår i askan vid jul och påsk bebådade död och liknande. Genom fotspår i askan kunde de annars osynliga döda ge sig till känna och giva tecken om kommande händelser. Det **heter** vårfrudagen:

- Den natten kom de döda - man såg spår i askan (V vårfrudag 22).

- Vårfrudagen kallades ‘lilla jul’ - man kunde se sin tillkommande (V vårfrudag 34).

- Fotspår i askan skärtorsdag bådade död i släkten (V påsk 6).

- Aska slås i en plogfåra kl. 12 skärtorsdagsnatten; i drömmen skall man sedan se sin tillkommande (V påsk 14-15).

Man hyste fruktan för de döda och det sägs:

- Fläsktisdag stal trollen fläsk (V påsk 177).

Liksom vid julen bör de döda likställas med **folktrons t r o l l i** många fall.

- De gamla fruktade påsknatten och julnatten (V påsk 83).

Valkyrior som tjänade *Oden* red omkring och fällde krigare som de sedan förde till *Valhall*.

- Långfredagen bestänktes dörren med blod och röda kors mot dödsängeln (V påsk 525).

Under guldåldern behövde man ej **k l ä d e r**, vilket lyser igenom i några föreställningar:

- På påskdagen skall en man gå i bara skjortan till ladugården som skydd mot påskkäringarna (V påsk 62).

- Denna dag (långfredag) sprang farfar naken för att slippa bli sjuk (682).

Långfredagen var såsom helgad åt de döda i *Valhall* en t y s t n a d s - d a g liksom juldagen. Enligt **antika** föreställningar var *Hades* ett tystnadsrike och *Persephone* och *Hades* avbildas med strängt anlete, tigande.

- I dymmelveckan fick man ej spela eller utföra bullrande arbete (V påsk 180).

- 'Tysta veckan' (V påsk 210).

- Det skall vara tyst (V påsk 216).

- Det förekom inga fester i påsk-veckan (V påsk 217).

- Efter dymmelonsdag skulle det vara fredligt och lugnt (V påsk 415).

- Stillsamhet var anbefalld långfredag (V påsk 607).

- Soppa åts under tystnad (V påsk 1516).

I bjärt kontrast står påskdagens firande, då man dansar och spelar, såväl i *Blåkulla* som i denna världen. De dansande häxorna i *Blåkulla* bör sättas samman med guldålderns génier, de döda ur en sedan länge svunnen tid, som dansar, ty under guldåldern dansade man. På samma sätt dansar trollen om julafton. Sönnen om långfredag bör liknas vid döden och uppvaknandet jämföras med uppståndelse, ty några uppteckningar säger:

- Man skulle inte sova länge långfredagsmorgon (V påsk 780, 382).

Ritueellt sovande förekommer i **folktron** vid midsommar, jul och påsk.¹⁵⁷

Huru de döda faller varandra i *Valhall* och hur detta givit återsken i långfredagens seder, har tidigare nämnts. Långfredags stryk gällde inte barn utan män (V påsk 967).

Enligt **antik** tro kunde de döda i dödsriket inte komma över floden *Styx*, de måste förbliva i dödsriket. Detta kommer fram i **sägnen** 'Ljungby horn', 'Trollens bägare stulen' m.fl. i ty att trollen, då de sätter efter drängen som stulit bägaren, inte kan komma över vattendrag. Liknande föreställningar om, att de döda befinner sig på andra stranden, möter man i påskens uppteckningar:

- Barnen skulle ha stryk pisk-lördag. Den som skulle slå, fick hämta riset i bara lin-tyget och gå tre gånger över vatten efter det (V påsk 946).

¹⁵⁷ Den tidigare anförda uppteckningen V påsk 431 hör också hit.

Bara fötter

Vintergatan var enligt europeisk **folktro** besatt med vassa knivar. De döda måste på blodiga ben försöka gå fram på dessa, såvida de ej i livstiden företagit vissa pilgrimsfärder. Enligt **Eddan** (Vøluspá 36) måste menedare och mordvargar vada fram i floden *Slid*, som är besatt med svärd och knivar. Det framgår, att detta är en helvetesbeskrivning och att de döda här straffas för vad de syndat i livstiden. Då nu *Vintergatan* med knivar och svärd sammansmälter med jorden, måste man ta sig till vara för att gå barfota, annars får man blodiga ben, slår sig på tårna eller får finnar. Det heter om Vårfrudagen:

- På aftonen skulle man två fötterna väl, annars spricker huden på fötterna under sommaren (V 30)

Fottvagningen har ofta satts i samband med att lärjungarna tvådde Jesu fötter. **Perikopet** läses om skärtorsdagen.

Barfotaspriaget i påskveckan (V påsk 345) bör också jämföras med att man i **Romarriket** den 25 mars firade *Kybeles* eller *Rheas* fest och att man därvid gick barfota.¹⁵⁸

- det var förbjudet att gå barfota (V påsk 187).

Barfotaspriaget finns också belagt om *Gregoriusdagen* den 12 mars, vilket förklarar sig av, att denna dag under medeltiden och fram till 1700-talet ansågs vara v å r d a g j ä m n i n g .

- Långfredag fick man ej gå barfota på golvet (V påsk 576).

- Man fick ej gå barfota långfredagen, ty då fick man värk i fötterna (V påsk 587).

- Långfredag skulle man sitta still vid bordet, annars slog man sönder fötterna (V påsk 595).

- Man skulle gå barfota långfredagen, så fick man inte finnar under året (V påsk 620).

- Så många steg man tog utan strumpor långfredagen - lika många gånger slog man av sig tårna under sommaren (V påsk 637).

- Långfredagen skulle man vara stilla, annars stöter man sönder fötterna under vårarbetet (V påsk 705).

- Om man trampar på en yxa långfredagsmorgon slipper man bölder (V påsk 1974).

Vintergatan som en väg av mjöl, finns i denna uppteckning:

- Påskafton får korna bollar av mjöl och tjära (V påsk 97).

¹⁵⁸ Stridsberg, de gamle Romares heliga Plägseder, Stockholm 1796 s. 21.

- Kreaturen får äta mjöl och salt ur skällan påsk-kvällen, de blev sedan ej skrämda (V påsk 105).

Vintergatan som rök.

Då *Vintergatan* såsom en rök-gata förenar sig med jorden kan man inte längre se skillnad på r ö k och rök. Det som äger rum i *Vintergatan*, blir också gällande i denna världen. Häxor och dödingar färdas fram i röken från skorstenarna.

- Påskkäringar kunde trolla dymmelonsdagskväll. De kunde hänga sig i röken (V påsk 1293).

- Påskkäringar, menade man, hade suttit på taket om det rök ur skorstenen påsk-morgonen (V påsk 1459).

- En gammal sko i spisen påskaftonskväll alstrar en kväljande rök som skrämmer påskkäringarna. (V påsk 1512).

- Om man eldade, fick påskkäringarna hjälp av röken (V påsk 1928).

Röken sattes också samman med *Vintergatan* som en väg av säd och korn m.m.:

- Det var en tävlan om vem som fick den högsta röken i skorstenen (V vårfrudag 14).

- Den som fick röken att stiga högt tidigt på påsk-morgonen, skulle få feta får (V påsk 28).

- Den som fick den tjockaste röken ur sin skorsten vite tisdags morgon, fick bästa skörden (V påsk 35).

- där rök steg upp först påskdagen, där fanns det en påskkäring (V påsk 45).

- Dess rök som gick högst upp långfredagen fick den längsta säden (V påsk 84).

- I det hus, där det steg upp rök först på påskdagens morgon, skulle trollen bli besvärliga (V påsk 91).

- Sin tillkommande kunde flickan se i röken under dymmelveckan (V påsk 872).

- Man skulle tända med nio sorters ved påskdagens morgon och taga tydor av röken (V påsk 1008).

- En påskkäring bliver sittande i röken tills en gubbe ber henne (V påsk 1199).

Vintergatan som en väg av s a n d kommer fram i följande:

- Man skulle långfredag ha sand i skorna (V påsk 624).

Som en väg av k o r n synes följande kunna andragas:

- För att skydda hönsen från trolldom gav man dem korn som malts avigt skärtorsdag (V påsk 1941).

- Fastlagssöndagen, det var bra att hitta sädeskorn på golvet; det gav göd äring (V påsk 2137).

Om *Vintergatans* samband med s ä d har redan talats i samband med röken.

- jul-neken skall korna ha, långfredag (V påsk 39).

Vintergatan som en väg av s i l v e r ser man inga spår av. Silver förekommer i uppteckningarna som den metall med vilken man kunde skjuta en påskkäring. Detta förklarar man så, att guldålderns génier, häxorna, inte tålde den efter dem kommande silveråldern, som enligt Hesiodos efterlämnade andarna under jorden. Några uppteckningar säger, att silvret varmed en häxa kunde skjutas måste vara ärvt silver (V påsk 1271, 1187).

Vintergatan som en väg av h a l m kommer till synes i vissa uppteckningar:

- Om inte jul-neken tagits ner före påsk, föll påskkäringarna ner vid *Blåkullafärden* (V påsk 33).

- Julhalm gömdes och gavs åt kreaturen påskafton (V påsk 78).

- Ungdomarna hade fest annandagen; de sov i halmen (V påsk 804).

Vintergatan som en väg av s a l t skiner någon gång igenom, såsom i denna uppteckning där saltet nämnes i samband med askan:

- På påskafton lägges en näve salt i den utbrunna elden och får ligga till morgonen (V påsk 63).

Vintergatan som en k o s t i g ses av detta:

- Saltet gömmes till första betes-dagen, då alla djuren får utav saltet (V påsk 64).

- Kreaturen får äta mjöl och salt ur koskällan påsk-kvällen, de blev sedan ej skrämde.

Det sägs också:

- Åt man salt mat eller drack mjölk långfredagen fick man utslag och bölder.

Detta s a l t förklarar man så, att enhärjarna som blev hela av att äta grisen *Sæhrimne* och dricka öl inte äter salt, ty grisen *Særimner* slaktas ånyo var dag, blir uppäten och är sedan åter hel igen. *Sæhrimner* behöver således inte saltas och dess fläsk är inte salt.

Vintergatan var en väg av h a c k e l s e eller h a l m o. dyl. som strötts ut av en tjuv eller av *Petrus*. Några uppteckningar påminner om detta:

- Den dagen, långfredag skulle man ha fint granris på golvet (V påsk 655).

- Skärtorsdag fick man ej strö ut barr (V påsk 300).

Vintergatan såsom en k v a r n - v ä g kommer fram i de många uppteckningar då häxor samlas i en kvarn.¹⁵⁹

Kvarnen får en ställning i uppteckningarna som påminner om *Blåkulla*. Här dansas, man sluter avtal med ”Gofar”, ‘Gammal-Erik’, - här ätes och häxorna nedlägger sina offer åt honom.

I några uppteckningar kallas han ”Horn-Per”(V påsk 1245). Det heter:

- Påskkäringarna samlas i en kvarn, de hämtas av Horn-Per till *Blåkulla* (V påsk 1319).

- Strömkarlen höll kvarnhjulet en dymmelonsdag (V påsk 420).

Till detta bör man tillägga att *Stenbocken* under **antik** avbildades med fiskstjärt. Ur denna fiskstjärt rann en å fram.

Då b o c k e n i *Blåkulla* har horn, bör man ansluta till den teorin, att häxeriet har **antik** förlaga och leder sig tillbaka till Grekland, Rom och Egypten. Horn-djuret i **Eddan** är en get som står på *Valhalls* tak och ur dess juver rinner likaledes en å.

Tyvärr kompliceras frågan om häxeriets ursprung av flera fakta. *Stenbocken* såsom *Ägipan* har horn och fiskstjärt. Han har samband med försvaret av gudavärlden och hans trumpet skrämde titanerna på flykten. Detta och litet mer har han gemensamt med den nordiske guden *Heimd*al. Denne hade horn då han kallades *Hallinskíði* ‘Väduren’. Möjligen hade han fiskstjärt, ty han var barn till nio *sjöjungfrur*, Äges-döttrar som alla hade böljors namn. Han hade liksom *Ägipan* samband med försvaret av gudavärlden, ty han är Asgårds väktare och liksom hos *Ägipan* är trumpeten hans attribut. Man bör förstå *Vøluspá* 46-47 så, att *Heimd*al liksom *Ägipan* skrämmer jättarna på flykten med sitt horn.

Bocken i *Blåkulla* har det gemensamt med *Heimd*al, att han bolar med alla käringarna. På samma sätt gick *Heimd*al kring i världen och ”begagnade” alla kvinnor. Alla människor är på så sätt hans avkomma. Tyvärr nämner inte **Eddan** något om, att *Heimd*al tronar

¹⁵⁹ V påsk 1130, 1147, 1163, 1179 o.s.v - 30 uppteckningar.

högst upp i *Valhall*. Han är guda-brons, d.v.s. regnbågens eller kanske snarare *Vintergatans* väktare.

I **Indisk** religion var människosläktets urfader *Manus* och i **Tyskland** bar enligt Tacitus germanernas ur- och stam-gud samma namn *Mannus*. Han jämfördes ovan med runan *Man* ᚱ.

Yggdrasil och nornorna

Vintergatan såsom himlens moln- och väderträd kan jämföras med ett världsträd, såsom asken Yggdrasil¹⁶⁰. Ett dylikt träd förbinder himmel och jord och Helvete och dess grenar utbreder sig över himlen. Väderträdet och *Vintergatan* blir likställda. Vind-träd och *Vintergatan* är samma sak.

I den **nordiska** mytologin bor nornorna vid asken Yggdrasil. I många **tyska** barnvisor finner man nornorna som bor invid asken i en lätt kristen förklädnad, kallade Marior eller ”Jungfrur”. Nornorna har i de tyska visorna överlevt och behållit sin värdighet ända fram i modern tid. Man skulle kunna vänta sig, att de gått in under häxorna och blivit föraktligt beskrivna liksom de.

Nornorna tillhörde ett gammalt guda-släkte och redan vid guldålderns slut steg de tre högsta nornorna upp ur ödesbrunnen vid Yggdrasil. Av flera skäl kan man förlägga nornorna till påsk, varav de viktigaste är, att det, i de **tyska** barnvisorna ibland är direkt utsatt att de ’sjunger då storken kommer eller strax före påsk’.¹⁶¹

I svensk **folktro** är det mera tveksamt om inte nornorna också gått in under häxorna och blivit demoner som flyger och ställa till skada.

Om de **tyska** nornorna/Mariorna sägs, att de går till solens hus och släpper ut den gyllne s o l e n ; eller att de gå till ett klockhus och släpper där ut den heliga solen. Hon, nornan, öppnar himlen.¹⁶²

Om påskkäringar heter det i **Västsverige**:

- En påskkäring slår emot solen för att den inte skall gå upp (V påsk 1322).

- Solen var hindrad att gå upp av onda andemakter (V påsk 1983).

¹⁶⁰ Rozler s, 41.

¹⁶¹ Böhme, Deutsches Kinderlied . 84 f., 158 f., 199 f., 213.

¹⁶² *Vintergatan* komp. nr. 131.

De **tyska** Nornorna/Mariorna sägs bo i ett k l o c k h u s¹⁶³ och man jämför med detta att de **svenska** påskkäringarna ofta samlas i ett klockhus.

- Trollkonor möttes i kyrktornet. De skavde på klockan (V påsk 1209).

- Det var fullt med käringar i Kyrkans klockhus - det fick röjas (V påsk 1475).

Onsdagen i påskveckan hette ”klockonsdag” och denna dag skulle klockorna dämpas. Detta kan man förklara så, att nornorna såsom stammande från guldåldern inte tålde klangen av järn och metall. Jättar som också tillhörde ett släkte som enligt **folktron** bebodde världen före människan, tåler i sägnerna inte ljudet av kyrkklockor, utan måste för dess skull flytta. Nornorna såsom goda génier bemöttes med större hänsyn och man dämpade klockorna. Det heter:

- I dymmelveckan; klockkläppar bands upp (V påsk 150).

Då *Vintergatan* och jorden möttes under påskveckan ville man inte störa de döda som nu vistades ibland människor under ‘den tysta veckan’.

Till de onda génierna måste man räkna de *onda* nornorna¹⁶⁴. De vållar olycka, och det är troligen dessa man möter, då det sägs att häxorna skavde malm av klockorna. De förde sedan malmen till *Blåkulla*, där den nedlades eller offrades åt guden/avguden.

- I påskveckan knackade käringarna ärg av kyrkklockor (V påsk 1249).

- Klockonsdag, då skrapade påskkäringarna malm av klockorna (V påsk 157).

- Påskkäringar skall ha med sig stoff från kyrkklockorna till *Blåkulla* (V påsk 1096).

- Klockonsdag var Skam i klockstaplarna och tog smörja till käringarna (V påsk 188).

Nornorna menades tvinna, sno ödestrådar åt nyfödda barn. Om barnets öde blev väldigt, kunde de fästa ödestrådarna uppe vid polstjärnan¹⁶⁵. I tysk **folkstro** heter det om ”dockorna” (=Marior, nornor) att den tredje spinner tråden som går upp i himlen. Det heter i **Sverige**:

¹⁶³ Vintargatan komp. nr. 128.

¹⁶⁴ *Vintergatan* komp. nr. 113.

¹⁶⁵ *Vintergatan* komp. nr. 124.

- Påskkäringar sitta i rader på ett rep (V påsk 1338).
 - Askonsdag fick man inte spinna, ty häxorna gjorde rep av garnet (V påsk 167).

- Om man spann askonsdag, klockonsdag, gjorde påskkäringarna tåg av garnet för att draga sig upp till kyrkklockorna med (V påsk 282).

Nornorna sägs i **tysk** folktro bo i/nära *b a g a r e n s h u s*¹⁶⁶. Storken kommer och hämtar sig en hetvägg, semla eller tre bröd.

Bekant är att man i fastlagen bakar bröd, semlor och hetväggar. Det heter:

- Fastlagsbröd bakades (V påsk 1524).

Under påskveckan upphörde bakandet och det var förbjudet att baka.

- Man fick ej baka i påskveckan, brödet jäste inte (V påsk 442).

- Denna vecka fick man ej baka eller laka, då kunde folk skicka loppor på en (V påsk 193).

- Bak-verktyg gömdes (V påsk 360).

- Formel skärtorsdagen: 'Loppor och löss, råttor och möss, ut ur mitt hus och gå dit, där de bakar och brygger skärtorsdag (V påsk 381).

Nornorna är på visst sätt förknippade med *l o p p o r* och *l ö s s*, så att Yggdrasil skapar bin¹⁶⁷ och att en gnagare, en ekorre ränner upp och ned i asken¹⁶⁸. Vidare heter det i **Eddan** att gnagare, ormar, hela tiden äter och gnager på världsträdet.¹⁶⁹ I den **kyrkliga** traditionen var *Gertruds* (17 mars) attribut bl. a. *r å t t o r* och *m ö s s*. Dessa djur förknippades med den begynnande våren, då spinnrocken sattes undan och tråden bets av av en mus. *Gertrud*, helgonet, är skyddspatron mot mus-plågan och vattnet i brunnen i hennes krypta är som läkemedel. Man har också jämfört *Gertrud* med valkyriorna¹⁷⁰, ty man menade att de döda tillbringade sin första natt i *Gertruds* härbärke. Hon var också skyddspatron för de resande och man menade att döden var som en resa in i evigheten. Här är stora likheter med valkyriorna som på sadelknappen förde de döda och fallna till dödsriket. Jämförelsen med nornorna ligger däri att en av de tre kändaste nornorna, *Skuld*, också var valkyria.

¹⁶⁶ *Vintergatan* komp. nr. 135.

¹⁶⁷ *Vintergatan* komp. nr. 117.

¹⁶⁸ *Vintergatan* komp. nr. 114.

¹⁶⁹ Snorre Edda, Gylfaginning 15-16.

¹⁷⁰ Handw. III: 705.

Om nornorna i den **tyska** uppteckningen, sägs i storksången att 'den ena flätar, vrider vide'¹⁷¹ och 'binder vide, band eller vidjor, vrider vidjor'. Detta erinrar om att ordet *norna* kommer av en rot **s-ner-* som betyder 'sno, vrida' och man jämför följande uppteckningar:

- Skärtorsdagen lade man ut en vidja till lopp-gumman. Hon lagade säcken med den (V påsk 1644).

- Man skulle lägga vridna vidjor på dörr-stenen, annars välte de med lopp-lasset där (V påsk 1658).

- Man fick ej vrida disktrasan skärtorsdag (V påsk 436).

- På palmsöndagen skulle man ha videkvistar inne (V påsk 882).

- Palmsöndagen hade man palmer av vide (V påsk 888).

Om nornorna sägs också att de 'skar på trä', 'skar spånor, vedträ' (isl skíð). Mycken **folktro** tycks erinra om detta. Så kallas torsdagen i påskveckan "skärtorsdag" och många uppteckningar **etymologiserar** detta till verbet 'skära'.

- Skärtorsdagen skar husfadern långfredagsriset (V påsk 1648).

- Man skulle ej hugga denna dag (V påsk 1655).

- Skärtorsdagen - skar man av naglarna då, fick man inte dessa naglar och tår att följa med ner i graven (V påsk 1661).

- Man fick inte skära naglar skärtorsdag (V påsk 1662).

- Denna dag skall man ej hugga eller tälja - djuren blev halta (V påsk 1670).

- Skärtorsdag slipas alla eggjärn (V påsk 1696).

- Man fick ej fälla träd. Kreaturen kunde trampa på spånorna och bli halta om sommaren (V påsk 1705).

- Skärtorsdag fick man ej skära (V påsk 1707).

- Man fick ej begagna egg-järn denna dag (V påsk 1709).

- Om man skulle skära, skulle man först tälja tre stickor i elden (V påsk 1710).

- Ej hugga ved (V påsk 1726).

- Ej skära eller snickra (V påsk 1728).

- De spånor som täljts denna dag, skall Satan bränna på ens handrygg efter döden (V påsk 1731).

- Ej hugga med yxa (V påsk 1732).

- Man fick ej skära hackelse (1748)

¹⁷¹ *Vintergatan* komp. nr. 136.

Vintergatan var en väg av hackelse och några övriga **uppteckningar** som visar att skärtorsdagen betyder 'dagen då man skär i trä' är; 1736, 1744, 1748, 1753, 1754, 1773, 1778, 1784, 1808.

Enligt **Eddan** tar nornorna vid Urds brunn var dag vatten ur brunnen, och vit grus, som ligger omkring brunnen och öser upp över asken, för att dess grenar inte skall ruttna. Det vatten är så heligt, att allt som kommer i brunnen blir vitt som innanför äggskalet.

Följande uppteckning förtjänar att nämnas i detta sammanhang:

- Vattnet har i påsktiden eller i fastan den egenskap att det, då man tvättar, bliver lika vitt och rent som, då man eljest begagnar såpa eller tvål och denna egenskap har vattnet för att Jungfru Maria skulle få sina blöjor rena till Jesusbarnet.

Nornorna har här **förkristligats** och blivit 'Jungfru Maria' liksom i de tyska uppteckningarna.¹⁷²

Det heter i dessa **tyska** barnvisor om Mariorna:

- ...Hon sitter vid brunnen, där har hon funnit ett barn. Vad skall barnet heta? Vem skall tvätta barnets lindor?¹⁷³

I Storksången som sjungs strax före påsk heter det:

- Vid brunnen har hon, Jungfru Maria, funnit ett barn, som var bundet med guld. Vem skall lyfta det? Peter med gudfadern. Vad skall barnet heta? Vem skall tvätta lindorna? Vem skall döpa barnet? Prästen med tvålen, såpan?

I en **västsvensk** uppteckning står:

- Kläderna blev vita om man lakade vita tisdag (V påsk 2072).
- att tvätta sig i skum innan sol gått upp, påsk-morgonen giver ren och fin hy (V påsk 2081).
- Man skulle alltid laka vita tisdag (V påsk 2080).
- Man behövde inte ha såpa i vattnet vid påsktiden (V påsk 2065).
- Om barnen tvättade sig i en vattenpuss på skärtorsdagsmorgon innan korparna druckit, blev de vita i ansiktet (V påsk 2086).
- Väven lades ut till blekning i dymmelveckan (V påsk 120).
- Garnet blektes i dymmelveckan (V påsk 325).
- Vita tisdag skulle man laka, då blev kläderna vita (V påsk 164).
- Om svarte måndag sotas det, blå måndag, ask-tisdag - då lutas det; vita onsdag - då tvättas och skuras (V påsk 159).

¹⁷² Böhme s. 84 f., 158 f., 199 f., 213.

¹⁷³ *Vintergatan* komp. nr. 131.

- Blaggarn som är blekt innan dymmelveckan bliver odugligt (V påsk 355).

Nornornas samband med *gnagare* och *ohyra*, såsom *löss* o. dyl. kommer fram i:¹⁷⁴

- Ej laka i dymmelveckan; - man får löss (V påsk 401).

- Ej tvätta då, då växer det ohyra (V påsk 401).

Alla *génier* och *dödingar* tänktes ha *s i a n d e* förmåga och kunna förutsäga kommande händelser. Som ödesgudinnor är nornorna i hög grad skickade för dylikt och äktenskapsorakel gjordes skärtorsdagen, den dag då mycken **folktro** pekar på ödesgudinnorna. Det heter skärtorsdagen:

- Skärtorsdag - kärleksorakel (V påsk 1678).

- Orakel om ens tillkommande (V påsk 1792).

- Denna afton - äktenskapsorakel (V påsk 1812).

Nornor och barn

Det finns flera nornor enligt **Eddan**; de kommer till vid varje barns födelse. I de **tyska** barnvisorna heter det:

- Hon öppnar himlen. Hon sitter vid brunnen, där hon har funnit ett barn. Vad skall barnet heta? Vem skall tvätta barnets lindor? Vem skall döpa barnet?¹⁷⁵

I en del **uppteckningar** heter det:

- Det var en ceremoni, skärtorsdag, med ett linne, vari ett barn kläddes (V påsk 1749).

- Det var en ceremoni med ett linne, vari ett spädbarn klädes skärtorsdagen och som sedan brännes upp (V påsk 80)

- Man kunde börja lära barn läsa i dymmelveckan, då fick de lätt för att läsa.

Man påminner sig att **Runstaven** om gamla vårdagjämningsdagen, *Gregorius* den 12 mars, har *ett hus*, *ett träd*. Detta hus uttolkas ibland; *Gregorius* 'ett skolhus'.

¹⁷⁴ *Vintergatan* komp. nr. 116-17.

¹⁷⁵ *Vintergatan* komp. nr. 131, 138.

Om nornorna sades i Eddan, vøluspá, att de *skar i trä, lade lagar, skipade öden och bestämde liv*.¹⁷⁶

Om detta talades ovan:

- Man får ej skära eller snickra, tälja eller hugga med yxa skärtorsdagen (V påsk 363).

- Ej slöjd, spånen ger sjukdomar.

Av denna sista uppteckning ses att nornornas skära n d e ger ödesdigra följder såsom sjukdomar.

Jungfrur/nornor n y s t a r g a r n enligt **tysk** folketro.¹⁷⁷ Det heter i uppteckningarna från **Norden**:

- Man fick ej spinna, mala eller nysta garn, skärtorsdag (V påsk 1782).

- Man fick harva upp ett nystan...(V påsk 423).

- Man fick ej nysta garn (V påsk 441).

Om nornor sägs i **Eddan** vidare att de skapar å l d e r¹⁷⁸ och bestämmer l i v . Några får långt liv, andra kort. Goda nornor skapar god ålder men onda vållar olycka.¹⁷⁹ Det heter:

- Nu kommer domen! 'Domen' blev utsagd på en torsdag (V påsk 1943).

- Frälsaren dömdes en dymmelsonsdag (V påsk 69).

I svenska och överhuvudtaget i germanska språk betecknar ord på *-dom* sådant varöver nornorna råder. Ålderdom, sjukdom, ungdom, barndom, rikedom, fattigdom, egendom, visdom.

Påskveckans dagar

Namnen på påskveckans dagar kan förklaras såsom sprungna ur denna föreställningsvärld av ödesgudinnor. *Vita tisdag* för det, att allt som kommer i Urds brunn blir v i t t . *Skärtorsdag* för att nornor sk ä r i trä. *Långfredag* för att nornor kan giva l å n g t liv och *Stackotelördag* (=korta lördag) för att nornor kan ge k o r t liv. *Askonsdag* för *Vintergatan* som en bränd sols väg av a s k a , eller för *asken*, världsträdet. **Tyskans** namn på skärtorsdag *Gründonners-tag* 'gröntorsdag' är för att asken står ständigt g r ö n .¹⁸⁰ Det

¹⁷⁶ *Vintergatan* komp. nr. 127.

¹⁷⁷ *Vintergatan* komp. nr. 130.

¹⁷⁸ *Vintergatan* komp. nr. 111 och 127.

¹⁷⁹ *Vintergatan* komp. nr. 113.

¹⁸⁰ Vøluspá 17.

nordiska namnet på ”käre” såsom *käre-söndag* bör etymologiseras till ett indoeuropeiskt ord för ‘gammal’, ‘gammal man’ till en rot **Ger-* grekiska γέρων, fornindiska *járant* ‘gubbe’. Detta på grund av de avlidnas tänkta närvaro under helgen men också för **stjärnbilden** ‘Den gamle havsguden¹⁸¹’ grek. *Halios Geron* som uppgår i *Stenbocken*¹⁸².

I **legendariet**¹⁸³ predikades om *Käre söndag* hur Jesus trätade med judarna och påstod sig vara äldre än Abraham.

Jesus säger: ‘Abraham eder fader gladeliga åstundade att se min evärdliga dag. Han såg omsider och gladdes.’ Judarna sade. ‘Du är ej än femtio år gammal; huru kan du ha sett Abraham.’ Jesus sade dem: ‘Jag säger sannerligen att jag är förrän Abraham.’

Klockonsdag emedan nornorna tänktes komma ur ett klockhus.¹⁸⁴

Latlördag därför att det är en människas öde att vara lat, om det nu händelsevis förhåller sig så. Man jämför vanlig astrologi från **bondepraktikan**, som har antik förlaga:

- De sju planeters art och natur och vad uti varje planets stund är att göra och låta. - Saturnus; ‘Gammal, kall och **l a t** är jag, utan skämt’.

Nornorna tänktes spinna varje nyfött barns ödestråd. I de **tyska** barnvisorna tänkes Marior, Jungfrur spinna band och spinna lin¹⁸⁵.

Förbud mot att spinna i påskveckan är ett vanligt motiv, ofta med det tillägget, att spann man då, så blev karlarna vresiga. Detta är ett utsnitt ur den vanligaste av alla spinnsagor, där kungen förbjöd sin hustru att spinna, då han såg de spinnande gamla gummornas lyten, som förmenades härröra sig av att de hade spunnit för mycket.¹⁸⁶

Följden av att man spann nu, kunde bli, att man fick en blodig hand som i denna **uppteckning**:

- Se vad min hand vann, för det jag vårfrudagsnatten satt och spann (V vårfrudag 6).

- Man fick inte spinna, ty trollen spann då (V påsk 413).

- Dymmelonsdag skall spinnrocken ut före klockan 12 (V påsk 181).

¹⁸¹ grek. ‘αλιός γέρων, latin, Senex Æquoreus.

¹⁸² Boll 277.

¹⁸³ Svenska Medeltidspostillor Andra delen, första häftet, s. 64.

¹⁸⁴ *Vintergatan* komp. nr. 128, 131.

¹⁸⁵ *Vintergatan* komp. nr. 124, 130.

¹⁸⁶ v. Sydow; Två spinnsagor, Stockholm 1909.

- Man fick ej spinna klockonsdag, påskkäringarna gjorde rep (V påsk 298).

- Gick spinnrocken denna dag, blev karlarna arga (V påsk 1755).

- Karlarna skulle inte se något grått garn i påskveckan - de blev arga hela året (V påsk 457).

- Opyntat garn skulle gömmas före kl. 12 dymmelonsdag, annars blev karlarna arga (V påsk 444).

- Karlarna skulle inte få se spinnrocken eller garn under dymmelveckan - då blev de griniga (V påsk 347).

- Man fick ej spinna under påskveckan. Gjorde man det, blev det inget lin. Man undviker kvinnor som spunnit lin (V påsk 370).

Nornornas samband med b a r n a f ö d a n d e kommer fram:

- Man skall ej spinna onsdagen - det blir storm i höet och svår förlossning för människor och djur (V påsk 406).

- Havande kvinna fick inte spinna (V påsk 417).

Förutom **stjärnbilden Vintergatan** som inte nämns i stjärnbildsförteckningarna, bör man också sätta samman födelsegudinnan *Eileithuia* med nornorna. *Eileithuia* har vissa likheter med *moirerna*¹⁸⁷ vilka liknar de germanska nornorna mest.

Spinnsagan ovan finns i en (modern) grekisk variant och spinnerskorna kallas här ”moirer”.¹⁸⁸

Avslutning på Stenbocken

Då folklivsuppteckningarna jämförda med Snorre Edda visar, att långfredagen firats till minne av alla kämpar, som fallit i alla tider, är det förklarligt att **Kyrkan** förlade Jesu korsfästelse och död just till denna dag. Av alla folklivsuppteckningarna finns väl knappast en enda som med säkerhet kan sägas vara rent kristen. Så liten betydelse har de bibliska motiven haft i folkkulturen i Norden. Då radion och den allmänna upplysningen till slut, fr.o.m. 1930-talet fullständigt förträngde de hedniska föreställningarna, då blir Sverige och Europa samtidigt också avkristnat.

Att kyrkan betraktade *Jesus* som en förkämpe, jämförbar med krigare, är uppenbart, och vi mötte samma tankegång i uppteckningarna kring annandag jul. De hedniska motiven kretsade

¹⁸⁷ Ro I:1219.

¹⁸⁸ v. Sydow; Två spinnsagor, Stockholm 1909 sid. 83.

kring de första människorna och guldåldern. Stjärnbilden Bootes - Björnvaktaren kallades Frygiern och dessa frygier var enligt grekerna de första människorna. Det föll sig därför naturligt att förlägga Stefani dag till jul, ty han var den förste martyren. **Kyrkan** hade en ny startpunkt och en ny fingerad urtid och där kom den förste martyren att jämföras med de första människorna och de äldsta heroerna. Annandagen, Stefani dag, sammanföll med de folkliga hästkapplöpningarna och Staffans-sångarna, vilket allt var till minne av de första heroerna och hästgudomligheterna, *Kastor* och *Pollux*. Stefanus skulle sedan komma att följas av många tusen martyrer.

Vidare ser man av uppteckningarna hur **Kyrkan** har arbetat. Man erinrar sig påskens hedniskt religiösa kärna enligt ovan. Guldålderns övervägande onda génier försökte bestorma *Olympen*, i *Norden* Asgård, för att upprätta ett revanschistiskt välde och störta *Zeus/Oden*. Detta försök omintetgjordes i den första folkstriden som återspeglas i *Stenbockens stjärnsaga* och *Völuspá* 24.

Gudarna i **Eddan**, asarna, försökte straffa häxan *Gullveig* och bränna henne i *Valhall*. Detta ansluter till **folksagan** (Mickels sagor nr. 23) om häxan *Sissa* och hennes dotter kaptin *Elin*¹⁸⁹. Den ömsom goda och ömsom onda häxan blir bränd. **Kyrkan** har satt sig själv i gudarnas ställe och valt ”rätt sida” genom att ansluta sig till den kvarvarande ’hedniska’ allmogens förväntningar, att man skulle bestraffa häxor, ty dessa var såsom släktingar till vaner och titaner fiender till gudarna. Det är därför som **Kyrkans** lagstiftning mot häxor 1480 i tiden sammanföll med **högrenässansen** i Italien, vars idé var att återupprätta de hedniskt antika idéerna och framställa dessa i konst och vetenskap vid sidan av bibelns läror. Intresset för **astrologi** mynnade dock så småningom ut i, att man upptäckte, att den hedniska världsbilden med ett världsträd i mitten, såväl som den gammaltestamentliga och kyrkans ptolemaiska världsbild - alla vara på olika sätt föråldrade.

¹⁸⁹ Detta är en genomskinlig reflex av den antika sagan om modern, *Nemesis*, (*Sissa*) och dottern *Helena* (kaptin *Elin*).